

ספרי בדחנים

מאת
אברהם יערי

הבדחן היהודי שתפקידו היה לשמח את המסובים בשמחת חתן וכלה, ועתים גם בשמחות-מצוה אחרות, כבר היה קיים במאה השלש-עשרה, אבל התפתח במאות השנים האחרונות במזרח-אירופה לדמות מיוחדת במינה. הבדחן במזרח-אירופה היה חציו ליצן ושחקן וחציו מגיד. תפקידו היה לא רק לשמח את המסובים בשמחת חתן וכלה, אלא גם לעורר את הלבבות ליראת ה' ולנחם את העם בשעת צרה ולמצוא ניב לכיסופי-גאולה. בין הבדחנים היו גם תלמידי-חכמים, שכוחם היה גדול במיוחד באגדה. הבדחן היה גם סטיריקן, שנטל רשות לעצמו להתל במנהגים נפסדים שפשטו בעם ולהטיל עוקצו אף בתקיפים ומנהיגים שהיו רודים בעם. מה שיחידים מן העם לא יכלו לומר בשעות של כובד-ראש, יכול היה הבדחן לומר בשעת חדוה ובדיחות י.

הבדחן היה אימפרוביזטור ויצירתו היתה יצירה לשעה ולא לדורות, חכמתו היתה חכמה שבעל-פה, ולפיכך נשתקעה ולא נמסרה מדור לדור, ורובה לא הגיעה אלינו כלל, ולא עוד אלא שאפילו שמותיהם של רוב הבדחנים לא הגיעו אלינו. אף-על-פי שידיעות על הבדחנים הגיעו אלינו מהמאה השלש-עשרה, הרי הבדחן הראשון הידוע לנו בשמו הוא מהמאה השמונה-עשרה.²

אולם היו בדחנים מעטים, החל מאמצע המאה התשע-עשרה, שכתבו מקצת מיצירתם והדפיסו את דבריהם, וביחוד שיריהם, בקונטרסים קטנים. לא כל הקונטרסים הללו נשתמרו והגיעו לידינו. מהם שאבדו ברבות הימים, משום אידי דוטר מירכס, מהם שהושמדו על-ידי המתנגדים לבדחנות או לסטירות מיוחדות שבקונטרסים. לפיכך נתתי דעתי לרשום את הקונטרסים המעטים שהגיעו לידינו מפרי-עטם של הבדחנים. כי בניגוד לכל מה שהיה ידוע עד עתה על הבדחנים, בעיקר דברי זכרונות וביוגרפיה, הרי לפנינו בקונטרסים הללו גוף יצירתם. אמנם לא תמיד משקפים

1 אוסף-המקורות העשיר ביותר לתולדות הבדחנות אוסף י. ל. פ. ש. י. ק., במאמרו "בדחנים און ליצנים בני יידן", בתוך "ארכיון פאר דער געשיכטע פון יידישן טעאטער און דראמע", ו, חילנע-ניירארק 1930, עמ' 74-33. — על בדחנים בודדים בליטא וברוסיה הלבנה במאה התשע-עשרה כתבו: ב. ס. ל. ז. ק. י. : "יידישע באדכאנים שוישפילער", בתוך "צייטשריפט", בוך ו, מינסק 1926, עמ' 257-261; נ. א. [א. ו. י. ס. ל. ע. ד. ע. ר.] : צו ב. סלוצקיס, באדכאנים שוישפילער", שם, עמ' 261-264; א. כ. א. ר. י. ק. : לייזער שיינמאן דער באדכען פון זעמבין, שם, עמ' 264. ועיי' גם: י. שאצקי, ב"פנסק", ו, ניירארק 1927-1928, עמ' 394; י. שאצקי, במאמרו "יידיש טעאטער", שבו הוא מקדיש קצת דברים, בלתי-מספיקים לחלוטין, לבדחנים. (אלגעמיינע ענציקלאפעדיע, יידן ב', פאריז 1940, עמ' 411). רשימה של עשרים בדחנים רשם זלמן זילבערצאייג (לעקסיקאן פון יידישן טעאטער, באנד 1, ניירארק 1931, עמ' 132-144).

2 בתוך המקורות המרובים שאסף ליפשיץ (עיי' בהערה הקודמת) על הבדחנים מהמאה השלש-עשרה ועד מלחמת-העולם הראשונה, נזכרו רק עשרים וחמשה שמות של בדחנים אלה: ירמיה הנקרא בפי כל אדם ליב ליצן אדרי ליב באסיר מאכיר (פאונמאכיר), הנקרא גם ליב פירט; שלמה מפולין; אברהם מאזיס ליכט חייטק; משה בן הרב ר' יעקב בארטענשטיין; אברהם מעגל מעיר זאקוטסעל (מורביה); משה מבאדנהיים; מרדכי געחיער (אומגליק); יצחק ממינסק; משה בן שמעון ממינסק; לייב לענצען; מאטקע חביד; חייקל; בערל באס; פנחס (פינקע) מקאפוליע; סודרוס; ראובעלע (שני האחרונים בקוברין); אליקים צונזער; משה מורשה; גסע דוד מפינסק; יהודה השחור מפינסק; העלקע מלאדי; סענדר פידלמן ממינסק; סאניע זאדוונסקי; מאנע כעס; יעקב זימאר. — במאמרו של סלוצקי (עיי' בהערה הקודמת) נזכרו רק ארבעה בדחנים: דוד מהעיר באבער; הבדחן מבוריסלב (בלי שמו); פסח אלי; סענדר פידלמאן.

פאר יוסף 92	פאר יוסף 92	מקוה ישראל ה' 158
פאר יצחק 173	פאר יצחק 173	מראה כהן 43
פני המים 141	פני המים 141	משנת חסידים 67
הפעמון 104	הפעמון 104	נועם הלבבות 91
פקודת אלעזר 71	פקודת אלעזר 71	נועם שבת 118
פרדס 13, 47	פרדס 13, 47	נוצר תאנה 125
פרדס רמונים 110	פרדס רמונים 110	נחל אשכול 159
פרקי אבות 111	פרקי אבות 111	נחלת אבות 85, 124
צוה ישועות יעקב 112	צוה ישועות יעקב 112	נחלת יעקב 102
קב שלום 140	קב שלום 140	נחלת עזריאל 134
קבוצת התוארים 72	קבוצת התוארים 72	נחמות ישראל 25
קהלת ברוך 73	קהלת ברוך 73	סדר הוורות החדש 147
קול יהודה (דיטש) 131	קול יהודה (דיטש) 131	סדר הקפות 99
קול יהודה (רובין) 86	קול יהודה (רובין) 86	סוגיא דמחצה על מחצה 135
קול יעקב 113	קול יעקב 113	סוד יכין ובוטעו 172
קומץ המנחה 136	קומץ המנחה 136	עוללות יהודה 41
קצור ראשית חכמה 127	קצור ראשית חכמה 127	עונג שבת (גוטמן) 126
קרן לודו 56, 68, 93, 142	קרן לודו 56, 68, 93, 142	עונג שבת (קליין) 24
קרניים 8	קרניים 8	עמורי גולה 103
ראשית חכמה הקצר 137	ראשית חכמה הקצר 137	עמק הברכה 46
רוח חיים 143	רוח חיים 143	ערוגת הבושם 33
רכוש הים 148	רכוש הים 148	ערכי הכנויים 140
רשב"ן (שו"ת) 9	רשב"ן (שו"ת) 9	עת לעשות 20

מפתח הענינים

אבות 52, 64, 66, 111, 145	אבות 52, 64, 66, 111, 145	אבות 52, 64, 66, 111, 145
אידיש-אשכנזית 14, 20, 24, 53, 65, 102, 104, 114, 126, 128, 134, 162, 164, 163	אידיש-אשכנזית 14, 20, 24, 53, 65, 102, 104, 114, 126, 128, 134, 162, 164, 163	אידיש-אשכנזית 14, 20, 24, 53, 65, 102, 104, 114, 126, 128, 134, 162, 164, 163
דינים ומנהגים 14, 77, 86, 94, 96, 100, 103, 141, 150, 169	דינים ומנהגים 14, 77, 86, 94, 96, 100, 103, 141, 150, 169	דינים ומנהגים 14, 77, 86, 94, 96, 100, 103, 141, 150, 169
דקדוק ועניני לשון 140	דקדוק ועניני לשון 140	דקדוק ועניני לשון 140
דרשות והספדים 2, 25, 27, 53, 60, 61, 62, 65, 66, 88, 93, 98, 107, 118, 143	דרשות והספדים 2, 25, 27, 53, 60, 61, 62, 65, 66, 88, 93, 98, 107, 118, 143	דרשות והספדים 2, 25, 27, 53, 60, 61, 62, 65, 66, 88, 93, 98, 107, 118, 143
הגדה של פסח ופרושים עליה 13, 47, 70, 131, 132, 153, 165, 166, 167	הגדה של פסח ופרושים עליה 13, 47, 70, 131, 132, 153, 165, 166, 167	הגדה של פסח ופרושים עליה 13, 47, 70, 131, 132, 153, 165, 166, 167
היסטוריה וביוגרפיה 5, 16, 17, 18, 43, 66, 74, 81, 147	היסטוריה וביוגרפיה 5, 16, 17, 18, 43, 66, 74, 81, 147	היסטוריה וביוגרפיה 5, 16, 17, 18, 43, 66, 74, 81, 147
חדושי אגדה 30, 50	חדושי אגדה 30, 50	חדושי אגדה 30, 50
חדושים על אורח חיים 148	חדושים על אורח חיים 148	חדושים על אורח חיים 148
חדושים על יורה דעה 22, 26, 90, 148, 158	חדושים על יורה דעה 22, 26, 90, 148, 158	חדושים על יורה דעה 22, 26, 90, 148, 158

קונטרסים אלו את כל דמותו האמתית של הבדחן. שיעקר כוחו היה, כאמור, באימפרוביזציה. ומי שיבוא לדון את הבדחנות לפי יצירות אלו שבדפוס יטעה טעות גמורה. אין כאן דוקא דבריהם של הבדחנים המעולים, ואף משל הבדחנים שיצירותיהם נדפסו אין כאן דוקא הדברים המעולים ביותר. ואף-על-פי-כן ניתן ללמוד מהקונטרסים הללו הרבה על לשון הבדחנים, דרכי-החריזה ועל הענינים ששימשו נושאים לבדחנים.

רשמתי כאן 168 חיבורים וקונטרסים של 29 בדחנים, שרובם לא היו ידועים עד כה אפילו בשמותיהם, ואף אותם ששמותיהם היו ידועים, ספריהם לא היו ידועים ולא נרשמו עד היום.³ אף זלמן רייזען, שטרח לכלול ב"לעקסיקאן" שלו⁴ בדחנים ככל האפשר, לא הזכיר אלא מעטים מהבדחנים שאת ספריהם רשמתי. וכן זלמן זילבערצווייג ב"לעקסיקאן" שלו⁵. גם רושמי-הרשימות הכלליים הוניהו את ספרי-הבדחנים ולא רשמו את רובם. היחיד מבין הביבליוגרפים ששם לבו לספרות זו היה שמואל ווינער, שבביבליוגרפיה של שירי-עם באידיש רשם גם קצת ספרי-בדחנים שהיו לפניו, וכדרכו דייק מאד ברשימתו.⁶ אולם אף רשימתו איננה כוללת אלא מעט מיצירותיהם של הבדחנים. שיר של בדחן מהולנד מהמאה ה"ח פרסם ר. מ. היללעסום.⁷ שלשה שירים (תיאור חתונה, זמר לחתן וזמר לכלה) של בדחן יהודי מגוריה משנות תקל"ג-תקל"ו (1773-1777) פרסם יצחק ריבקינד מתוך פנקס הבדחן בכתב-יד, ובמבוא הביא חומר רב-ענין ורב-חשיבות לתולדות הבדחנות.⁸

הרשימה דלהלן מסודרת לפי סדר א"ב של שמות הבדחנים, ובכל אחד מהם רשימת ספריו לפי סדר א"ב של שמות הספרים, ובכל ספר, המהדורות לפי סדר הזמנים. אף ציינתי למקום המצאם של הקונטרסים (ירושלים: בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים; ניו יורק: ספרית בית המדרש לרבנים בניו יורק). לגבי כל בדחן הוספתי ידיעות ביוגרפיות קצרות בכל מקום שיש ידיעות כאלו, וציינתי למאמרים שנכתבו עליו. לא רשמתי אלא ספרים שמחבריהם נקראים בשער הספרים בפירוש בכינוי בדחן, אבל לא משוררים עממיים סתם. וכן לא רשמתי בדחנים שלא נדפסו יצירותיהם.

א. איזיק בדחן מלונדון

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. וזה שירו: [1] דער לאנדאנער דלות-פערפאסט פון אייזיק בדחן. [לאנדאן], בדפוס גאלדבערג, בלי שנת דפוס 1 דף. 4* (ירושלים).

ב. יעקב באסמאן בדחן מווארשא

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. וזה ספרו: [2] די וועלט חתונה-פאן יעקב באסמאן בדחן מווארשא. ווארשא, בדפוס בוימריסטער עט באנשא, תרמ"ו 1885. 32 עמ'. 8* (ירושלים).

3 מבין 29 בדחנים שאת ספריהם רשמתי, נזכרו רק 5 באוסף-המקורות של ליפשיץ, ואף באלה לא הזכיר את חיבוריהם שבדפוס.

4 זלמן רייזען, לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור פרעסע און פילאלאגיע, באנד 4, חילוצ 1926-1927. (להלן: רייזען).

5 זלמן זילבערצווייג, לעקסיקאן פון יידישען טעאטער, באנד 3, נוי-יארק 1931-1944. (ושם, באנד 1, עמ' 132-144: בדחנים-אקטוארען). (להלן: זילבערצווייג).

6 Винеръ, С. Е.: Библиографическій указатель сборниковъ песень на разговорно-еврейскомъ языке, имеющихъ в Азіатскомъ музее Имп. Академіи наукъ. (В: Гинзбургъ, С. М.: Еврейскія народныя песни в Россіи. 1901).

7 האלעגאריש-יידיש כלה-ליד פון סוף 18טן י"ה. — פילאלאגישע שריפטן פון יידישן היסטאפאטלעכען אינסטיטוט, צווייטער באנד, חילוצ תרפ"ה, עמ' 346-351.

8 יצחק ריבקינד, פנקס של חזן ובדחן מלפני מאה ושבעים שנה. — מנחה ליהודה, מוגש להרב יהודה ליב זלאטניק ליובלו הששים, ירושלים תש"י, עמ' 235-257.

כולל: פאהררעדע; דאס ליד פון די שלעכטע צייט מיט דעם גוטען אופפירונג; ליד פון מה נשתנה; דאס ליד פון דער מטבע; דאס ליד חאס טויג מיר די חכמה אז דאס נארעשקייט גילט; דער ליד חויה א פראפעסער האט אַ היכות מיט פאלשע פרומע; ברודער פאר שלאף גיט די צייט.

בראש ההקדמה כותב המחבר: „איך יעקב בסמאָן האב שוין גיגעבן פערשידענע חערק אין דיא דרוק / חאס איך בין גיזען צוא דעם מתגבר / אמת איך האב טאקע גיט גימאכט קיין גרויס גליק / דאדורך חילל היינט איז גיחארן אזא צייט חאס איבער נאכט הערט גיבארען אין בעל מחבר.“

ג. בדחן אין קאליש

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. וזה ספרו:

[3] איינע גרויזאמע געשיכטע העלכע זיך אין קאליש אמ 23 יוני 1878 צוגעטראגען האט. העראויסגעגעבען פאם בדחן אין קאליש. חרבן חדש אשר לנו בעיר קאליש כ"ב סיון שנת תרל"ח לפ"ק. (בדפוס ב' ל' מאנאש בקראטאשין). 40 עמ'. 12* (ירושלים).

הספר כולל: הקדמה בפרווה (עמ' 4-3); שיר על פרעות הפולנים ביהודי קאליש (עמ' 30-5). השיר הוא בן 102 בתים, כל בית בן ארבע שורות; פזמון לכ"ב סיון בניגון שעה נאסר אשר נמסר [באידיש] (עמ' 34-31); איינע נחמה פאר יודען [שיר] (עמ' 34-40).

ואלה דברי המחבר בהקדמתו: „ליבע לייטע קויפט דיעזע ביכער, דאס איהר זאללט קלאר חיססען דיא געשיכטע העלכע אין קאליש געשעהען איזט אין אונזערע צייטען, דען אינו דומה ראייה לשמעיה, איינער זאגט זא אונד דער צווייטע הייעדער זא. אויך די צייטונג חייסט ניכט אללעס ריכטיג צו ערצהלען. אבער איך בין אויך אונטער דער דעקקע גלעגען. מיינע פרואי חאר אייניגע חאכען קראנק אים שפיטאל. מאן האט ניכט איינמאל איבריג געלאסען איין בעט צו ליעגען, איזט דאס ביכליין געשטעללט פאן א' ביז ת' אללעס ריכטיג. אויך קאן מאן איין מוסר העראויס געהמען, זא חיה דער נבי [1] ירמיה האט געזאגט, אל יתהלל עשיר בעשרו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, כי בואת יתהלל המתהלל. בזאת מיינט מאן די הייליגע תורה, חיה חיר שרייען צו געילה ואין לנו שיוור רק התורה הזאת. קענט איהר זעהען חיה די קלאגע איזט געזעהען גרויס. אויך איזט דריינען איין פזמון גפאסט צו דער געשיכטע, אויך איינע נחמה פיר יודען שען געשטעללט, בעט איך תול כטל אמרתי, תול תימיד זאלטעס לעזען, העט איהר חיססען חאס עס איזט געזעהן, בזכות זה העט אונס גאטט אויס לייעזן, אונד איך הערדע האבען צו שפייזען. בדחן אין קאליש.“

ד. בעללויא, שלמה, בדחן מווארשא

עיק עליו: ז. זילבערצווייג, „פנקס“, באנד 11 (נוי-יארק 1929), עמ' 87; אבל זילבערצווייג שכח להזכירו ב"לעקסיקאן" שלו; על אחיו של המחבר, הירש גדלי' בעללויא, שהוציא את הספר לאור, עייך: י. שאצקי, צושטייער צו דער געשיכטע פון דעם פארגאלדפאדנישן טעאטער, ברבעון „יידיש טעאטער“, 4-3, ווארשא 1927. הספר הנרשם כאן הוא מחזה, וכנראה הוצג בווארשא;

[4] מאזעס אדער דאס בעפריאונג דער יראעליטען אויס עגיפטען געמאכט דורך שלמה בדחן ז"ל. אין דער דרוק געברענגט דורך זיין ברודער הירש גדלי' בעללויא מיט נייע צו גאבען. נאכדרוק פארהערט. בדפוס ר' יצחק ראטהער נ"י. (Warszawa 1866). 71 עמ'. 32*.

ה. גאטליב, הירש ליב, בדחן מסיגט

נולד בסיגט שבמחוז מרמורוש בשנת תקפ"ט (1829), ונפטר שם בן מאה ושתיים, בשנת תר"ץ (1930). קיבל חינוך דתי בחדרים ובישיבות. משהריח ריח השכלה למד גרמנית ותירגם לעברית משירי שילר, גיטה וקוצבו. בסוף שנת תרל"ח (10.9.1878) התחיל מוציא בסיגט שבועון עברי בשם „השמש“. היה זה העתון הפובליציסטי העברי הראשון בהונגריה, והשפעתו מרובה. אבל רבה של סיגט, ר' חנניא יום טוב ליפא טייטלבוים, אסר את העתון.

no response to catanople
Pogrom in Kalisz
1878

Heb-Id
journalist
pioneer in
Hungary

אז עבר גאטליב לקולומיאה בגליציה והוציא את העתון שם (פעם בשם „השמש“ ופעם בשם „החרסה“, כדי לעקוף על חוק העתונות). לאחר שלש שנים חזר לסיגט. בשנות תרנ"ג-תרנ"ט (1893-1899) הוציא בסיגט שבועון ביידיש בשם „יידישע פאלקס צייטונג“. בשנת תרנ"ז (1896) הוציא שם ירחון „דיא ווארהייט“ (שני גליונות). בשנת תרנ"ט הוציא שם שבועון „אידישעס פאלקסבלאט“ (12 גליונות). בשנת תרס"ד (1904) התחיל מוציא לאור שבועון ציוני ביידיש „ציון“, בעזרת ציוני וינה. אבל גם עתון זה נפסק כעבור שנים. בשנת תרס"ה (1908) הוציא שם ירחון בשם „אהבת ציון“ (4 גליונות). ובשנת תרע"ב (1912) היה שותף לעתון „יידישעס בלאט“, שיצא לאור שם. אף-על-פי שהיה גאטליב מדקדק במצוות ובמנהגי חסידות, נרדף ע"י קנאים-אדוקים, בעיקר בגלל ציונותו, ולעומת זה היה חביב על המוני העם. עוד מנעוריו יצא שמו לתהלה כבדחן, אמרותיו השנונות ומשליו היו שגורים בפי העם. לא היתה שמחה-של-מצוה בסיגט ובסביבתה שהוא לא הזמן אליה. ועתים אף דחו חתונה לכמה שבועות, כשגאטליב היה עסוק בחתונות אחרות. רבים משיריו, פתגמיו, בדיחותיו ומשליו נדפסו בעתונים שהוציא לאור. לאחר מותו הוציאו בני-משפחתו בעיר סעאיני קובץ-שירים קטן משלו.

orthodox
Zionist

ועיין עליו בפרוטרוט: רייזען, באנד 1, טור 458-459; ליטערארישע בלעטער, באנד 7 (1931), עמ' 595, 641; י. גרינוואלד, טויזנט יאר אידיש לעבן אין אונגארן, ניריארק 1945, עמ' 236-237, 241; ש. ביקל, א שטאט מיט יידן, ניריארק 1943, עמ' 108-110; ג. בן-מנחם, משהו משל ר' הירש לייב גוטליב, בשבועון „במישור“, שנה 1 (תש"ה), גליון רנ"א-רנ"ב, עמ' 7; אנציקלופדיה של הציונות הדתית, כרך א' (ירושלים תשי"ח), טור 443-446 [הערך נכתב על-ידי נפתלי בן-מנחם].

[4א] אלע ווערק פון הערש לייב גאטליב. ערשטער באנד. לידער פון מייזן לעבן. לידער, הומארעסקן, ערציילונגען, סעאיני ס.חאראהל רומעניע, דרוק פון יעקב חידער, 1933. 96 עמ'. 8.
בשער הספר תמונת המחבר בשישותו. בראש הספר הקדמת המביאים לדפוס: יוסף גאטליב [בן המחבר] ומשה שאַלאַמאַן. לאחר ההקדמה נדפסה אוטוביוגרפיה של המתבר.

טופס יחיד בעולם של ספר זה ראיתי בידי ידיי מר נפתלי בן-מנחם בירושלים, ואני מודה לו שהשאלו לי ונתן לי רשות להשתמש בו.

1. האפנער, חיים אהרן, בדחן בבוברקה

נולד בגליציה בשנת 1862. בהשפעת הבדחן משה פריזאמענט היבינער, נעשה בדחן. פעל כבדחן בעיר בוברקה. השתתף בשבועון „העברי“ ו„עברי אנכי“ שיצא לאור בבראדי. הדפיס קובץ שירים בשם „כנור ציון“. (לצערי לא עלה בידי להשיגו). בשנת 1902 לערך היגר לאמריקה. השתתף שם בעריכת שבועון באידיש למהגרי גליציה. נפטר ביום 13 בספטמבר 1923 בפרובינדס, רוד אירלנד. ועיין עליו: רייזען, באנד 1, טור 777-778.

2. ווינטראב, שמואל, בדחן מוארשא

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. אבל ספרו נרשם אצל: נח פרילוצקי, דער יידישער קונסונאנטיזם, ווארשא 1920, עמ' 195. וזה ספרו:

[5] פרנס המתגאה אדער „דער דאָזער שפּיל“. איך זאג אייך גוט אונד איך אָף. פיל לעזערס פון דעם ביכיל חעלין דעריינען גנינען זייער פאטאגראפן. מאת הבדחן המחבר הנודע לשם שמואל וויינטראב הנקרא שמואל מאטשעוויצער וכעת משכנו בחארשא רחוב מעדזאנע נ' 18. חארשא, בדפוס א. בוימריטער וחנתו נ. גאנשאר, שנת „פרנס הגאה מי יוכל לסבול“ לפ"ק [תרמ"ח] (1888), 72 עמ'. 8. (ירושלים).

ה. ווייס, אשר זעליג, בדחן ממונקאטש

נולד בעיר מיכאלאווע בהונגריה. היה תלמידו של הבדחן הירש לייב גאטליב מסיגט (עיין

לעיל, סימן ה'). חיבר כעשרה ספרי-שירים. היה בדחן שהופיע בחתונות ושמחות ושיריו היו על מאורעות הזמן. שיריו נתחבבו מאד על בעלי-מלאכה ואכרים בקרפטורוסיה. חיבר כמה מחזות לקבוצות משחקי-פורים שהוא עמד בראשן. כמה מיצירותיו נדפסו בכתב-רש"י. בשנות 1925-1927 ערך והוציא לאור שבועון הומוריסטי בשם „דער מונקאטשער הומאריסט“ (ז. זילבערצווייג, באנד 1, עמ' 134). מכל ספריו יש בידי לרשום רק שנים אלה:

[6] דער וועלטבערימטער האצקעל. לוסטשפיעל געאייגעט פיר ביהנע אונד פריחאט אונטערהאלטע. פערפאסט פאן א ש ר ז ע ל י ג ו ו י י ס . קויפט יידישע קינדער האצקעלס דבירים, העט איהר האבען אליטיגען פורים. Munkács, Druck u. Verlag von Bernát Meisels [לערך תר"ע 1910]. עמ' 64. עמ' 16. (ירושלים).

[7] דער מונקאטש בעלזער חרם אריגנאל אונד זעהר הומאריסטיש אין 4 אקטען פיר פורים שפילע אונד פאמיליען אונטערהאלטע. פערפאסט דורך א ש ר ז ע ל י ג ו ו י י ס [מונקאטש, 1927 לערך]. עמ' 20. עמ' 16. (נדפס באותיות לטיניות). (זילבערצווייג, שם).

ט. זאנדרונסקי, סאניע (ישראל), בדחן מביאליסטוק

נולד בביאליסטוק בשנת תר"י (1850) להורים עניים. בן שתיים-עשרה נתיים מאביו. בן ארבע-עשרה התחיל כותב שירים. עבר לאודיסה ושם התחיל את פעולתו כבדחן-זמר נודד. לאחר שנים אחדות חזר לביאליסטוק והתחבר אל הבדחן הזקן מאנע כעס (עיין להלן, סימן י"ג). בשנת 1902 הגיע לאמריקה ולאחר כמה חדשים חזר לביאליסטוק, וכך נסע וחזר חמש פעמים בין ביאליסטוק לניו-יורק. מת בביאליסטוק בשנת 1928 (סלוצקי, עמ' 257; ליפשיץ, עמ' 71-73; זילבערצווייג, באנד 1, עמ' 139-140). לא נזכר ע"י רייזען.

הבדחן מביאליסטוק יעקב זימאר (עיין להלן, סימן י) כותב עליו בזכרונותיו: היה ידוע בשם „סאניע דער ביאליסטאקער“. גדול היה כשרונו במימיקה וקומיקה. אילו למד היה מגיע לדרגת שחקן גדול. במזודתו היו תלבשות שונות מיוחדות להצגות. היה מציג דמויות, כגון „הבחור הקמצן“; „החזן מעיירה קטנה“; „העגונה המחפשת את בעלה“; „מהעריסה ועד הקבר“ (שלבים בחיי האדם). (יעקב זימאר, להלן מס' 12, עמ' 878). ואלה ספריו:

[8] דער אמחירער. פיער נייע לידער (1) דעם מענשינס צהעק. (2) דער פאליטיק. (3) מה נשתנה. (4) דער איצטיגער פיהרונג. פערפאסט פאן ס א נ י ע ז א נ ד ר ו נ ס ק י ב ד ח ן מן ביאליסטאק. חארשא, שנת תר"נ לפ"ק. 31 עמ'. 16. (שנת רשיון הצנזורה 1885, וכנראה נדפס אז בפעם הראשונה). (ירושלים, ניריורק).

[9] סאניעס ליעדער! אינהאלט: 1 עשרת הדברות. 2 בעלי בתים מיט די מויערין. 3 די פאפירענע חעלט. 4 חאָלנע פאָזשארנע. פערפאסט פאן ס א נ י ע ז א נ ד ר ו נ ס ק י אויס ביאליסטאק, בהוצאות של ר' אליעזר טיקאצ'נסקי מחזיק סקלאד ספרים בביאליסטאק, אשר קנה הזכות מאת המחבר. פיעטרקוב, בדפוס מרדכי צעדערבוים, תרס"ב. 31, [1] עמ'. 16. (ירושלים).

י. יעקב זימאר, בדחן מגרודנה ומוילנה.

נולד בגרודנה בשנת 1856 ונפטר בוילנה בשנת 1922. התפרסם כבדחן בליטא וברייסיין, במיוחד לאחר שנסע אליקום צונזער לאמריקה (עיין להלן, סימן כ"א). עם פרוץ מלחמת-העולם הראשונה עבר לוילנה, ונפטר בה. כתב דברי זכרונות על הבדחנים שהכיר וראה את עצמו כאחרון הבדחנים. (רייזען, באנד 1, טור 1062-1064). ואלה ספריו:

[10] דאָס ריינע אידישע האַרץ. לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי (תהלים קפ"ג). קופלעטען און מאנאלאגען האס בעלויכטען דעם אידישען לעבען פון אלע זייטען אין דער לעצטער שטורמישער צייט. 1. לידער (טעקסט און געזאנג). 1. הגרות הללו אנו מוליקיין. (מוזיק פון דעם קופלעט פון א. בערנשטיין). 2. האס גאט טהוט איז אלעס גוט. כל מה דעביד רתמנא לטב עביד (מאמר חז"ל). 3. פארבלאנדזעט. (תעינו

1918

תעתענו). ו. **מאנאלא געזען**. 1. געדאנקען פון אַ משוגענעם. והיית משוגע מראה עיניך (דברים כ"ה). זכרונות פון דעם אידישען בעסטאָד אין דער „צאריטער“ רוסלאנד. 2. דער קינדערהיים „אחיעזר“. אייניגע הערטער צו דער גרויסער פילאנטראפישער אנשטאלט. [פון] יעקב זיזמאר המכונה דער „זעמער“. הילגע, דרוקעריי ג. ראזענטאל, תרע"ח. 48 עמ' 8°. (עם שער מיוחד בגרמנית, ועם תמונת המחבר בראש הספר). (ניוירוק).

11 דיא ספירה מיר ציילן אלע ספירה. און דאצו דרייא לידער העלכע עס איז פאר גישטעלט גיחארען פון מיר אויף פילע גראסאריגע הויכצייטען און גיזעלשאפט, און דאס זיינען זייא. 1) דאס פאפיריל. 2) די קאמאדע. 3) דער לאַך. פערפאסט פון מיר יעקב זיזמאר בדחן מגראונא. הילגא, [בדפוס ל. מ"ן], שנת תרמ"ג לפ"ק. 32 עמ'. 16°. (על השיר „דיא ספירה“ תתם: יז"ב [יעקב זיזמאר בדחן] מגראונא). (ירושלים). 12 אמאליגע חתונות. פון מיינע זכרונות וועגן בדחנים. (ר' אלעזר סיסלעזשיטשער; מאנע כעס; הלל בערנאוהלס אייניקל; פסח אלי; סענדער פידלמאן; הלל קלעבאנאח; אליקום צונזער). — פונקס פאר דער געשיכטע פון חילגע אין די יארן פון מלחמה און אקופאציע... חילגע תרפ"ג 1922, טור 873-878. (ושם גם דברים על זיזמאר מאת א. מ. בערנשוין).

יא. חנן בדחן מסמארגאן

היה גם כלי-זמר ו„משורר“ אצל חזן. בשעת הפנאי עסק גם בסנדלרות (רייזען, באנד 1, טור 1147). לא נזכר ע"י זילבערצווייג. ואלה ספריו:

- 13 שאו זמרה... מעלאדיען... לידער... א) ליד פון דיא בליבטע געלט מיט דיא גידיקטע העלט. ב) ליד פון זאנציקעס (זאנען שירעס). ארויסגיגעבין [און פערפאסט] פון חנן בדחן מסמארגאן. חילגא בדפוס א. ה. קאצינעלענבויען, תרל"ח 1877. 16 עמ'. 16°. (חינער, עמ' 1).
- 14 שיר נחמד אדער דיא ריינע נשמה. שיינע קריטיקירונג פון דער העלט, הערט דא פאר גישטעלט, פון דער נשמה אליין, היא זיא חיל אהער ניט גיין. א) דיא פאר רעדע פון דיוע ליד. ב) דיא ליד היא די נשמה טענעט מיט דעם מלאך אלקים האש זי חיל אהער ניט גיין. ארויס גיגעבין [און פערפאסט] פון חנן בדחן מסמארגאן. חילגא, שנת תרל"ח לפ"ק (בדפוס א. ה. קאצינעלענבויען), 1877. 44 עמ'. 16°. (השיר גופו כולל מ"ה בתים, ובכל בית ארבעה חרוזים. — בהקדמה מכנה המחבר את עצמו: „איך חנה בדחן פון סמארגאן“). (ניוירוק).
- 15 שירי חדוה דרייא נייע לידער. צום זיינען מיט מעלאדיען: א) מיט דער עפיל בוים. ב) פון דער פאלשער העלט. ג) היא מען נארט אפ אַקליוניק אין אַשירון. ארויסגיגעבין [און פערפאסט] פון חנן מסמארגאן. חילגא, בדפוס הלל דהארזעץ, תרל"ד 1874. 32 עמ'. 16°. (חינער, עמ' 1).

יב. מרדכי טאראדיקע בדחן מלודו

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען זילבערצווייג. ואלה ספריו:

- 16 דער פאגראם אדער דאס אונגליק פאן קישינעו. פערפאסט דורך בדחן מפורסם מרדכי טאראדיקע אויס לאדו דער הערויס געבער פון עלצקטרישע טראנזיט, שמע קולינא, חידה געגען ציון אונד א שידוך אהנע א שדכן. צו בעקומען אין סקלאד ספרים מרדכי מונק לאדו... הארשא, דרוק מ. י. האלטער, תרס"ג. 16 עמ'. 8°. (ירושלים).
- עמ' 83: „אנשטאט פאררעדע פיר מיינע ליעבע ברידער“ [בחרוזים]. עמ' 9: גוף השיר ובראשו כתוב: „מעלאדע פון ביימעלע. פון דאקטער יוזלמאן פון גאלדפאדעם. אוידער פון לאדנער ראַבאַנעק“.
- 17 דיא נייע קינות אויף קישינאו. פערפאסט פון דעם לאדנער בערוהמטען בדחן „טאראדיקע“. ירא את ה' בני ומלך עם שונים אל תתערב (משלי כ"ד כ"א). הארשא, [בדפוס ב. טורש], שנת תרס"ג לפ"ק. 16 עמ'. 8°. (ירושלים).
- הוא מעין חלק שני לקונטרס הקודם. עמ' 103: „אנשטאט פאררעדע פיר מיינע ליעבע לעזערס“ [בחרוזים]. עמ' 111: „דער טרייסט פון גאט צו זיין יודיש קינד (מעלאדי פון רחל מבכה על בניה)“.

Posom sorf Kishinev

18 די שיינע וויצען-לידער פון די דאמען-הויזען. פון בעריהמטען פערפאסער „מרדכי ל ע ט א ר א ד י י ק ע“ פון לאדו, בדחן מפואר ובעל מחבר אויך קאמיטשען פארשטעלער... פיעטרקוב, דרוקעריי שלמה בעלסאטאוסקי, [אחרי תרס"ג]. 11 עמ'. 8°. (ירושלים). על השער נדפסה תמונת המחבר. בהקדמתו הוא מזכיר את שיריו על הפרעות בקישינא. וכן יאמר שם: „דערחייל זינגט זיך דאס ליד / מיט דעם מעלאדיע פון „שטויסט אייך אָן“ פון „פינטעלע יוד“.

יג. כעס, מרדכי מאנע, בדחן מביאליסטוק

לא נזכר ע"י רייזען זילבערצווייג. אבל ווינער רשם את ספריו. הבדחן יעקב זיזמאר (לעיל, סימן י') כותב עליו בזכרונותיו: ר' מאנע קאס היה בדחן בביאליסטוק. היה מושלם גדול בלשונות, ובפרט בלשון הקודש. זמ"מה היה מורה לעברית בביאליסטוק. שני בניו היו מוסיקאים, אחד מהם מנצח על תזמורת. ואלה ספריו:

- 19 דער דאנערשטאג. מיט נאך דרייא... לידער: 1) דער אלטער פאטער מיט דיא קינדער. 2) דער סאמחאר. 3) דער רייזע זאק. צום זיינען מיט פייע מילאדיען. פאן מרדכי [כעס] בדחן. חילגע, בדפוס פין, ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרל"ז 1877. 28 עמ'. 16°. (חינער, עמ' 11).
- 20 קול שמחה איין שטים פון פרייד. דרייא נייע לידער: א) גאליציאנער בדחן מיט זיין איידים דער חסיד. ב) פון די קינפעסאריין. ג) פון דעם העכטער. הערויס גיגעבין [און פערפאסט] פון מאנע כעס בדחן מן ביאלישטאק. חילגא, בדפוס הלל בן אברהם יצחק דהארזעץ, תרל"ג 1873. 64 עמ'. 16°. (חינער, שם).
- 21 קול שמחה [כנ"ל]. חילגא, בדפוס הלל דהארזעץ, תרל"ג [1] 1874. 64 עמ'. 16°. (חינער, שם).
- 22 קול שמחה [כנ"ל]. חילגא, בדפוס ל. מ"ן, תרל"ז 1875. 64 עמ'. 16°. (חינער, שם).
- 23 קול שמחה [כנ"ל]. חילגא, בדפוס א. ה. קאצינעלענבויען, תרמ"ב 1881. 61 [1] עמ'. 16°. (ירושלים).
- 24 קול זמרה פינף נייע... לידער. א) דאס ליד פון ארעמען תכלית. ב) דאס ליד פון חתנים פאטער. ג) דיא ליד פון חתנים מוטער. ד) דיא ליד פון דיא כלה'ס פאטער. ה) דיא ליד פון דיא כלה'ס מוטער (מאת מרדכי כעס בדחן). חילגא, בדפוס הלל דהארזעץ, תרל"ד 1873. 32 עמ'. 16°. (חינער, שם).
- 25 קול שיר. פיר נייע לידער. א) דער ארעמע בעל גאווה. ב) די שיינאנען. ג) דיא פאלשע העלט. ד) צהאה. פון מרדכי [כעס] בדחן מחילגא. חילגא, בדפוס א. י. דהארזעץ ובנו ש. י. תרל"א 1871. 32 עמ'. 16°. (חינער, שם).
- 26 שפתי רננים פינף נאייע לידער: 1) דער עלטער עלטער זיידע. 2) סעלעגראף. 3) דיא כלה פון שדכן. 4) דער קארגער מיט דעם חתן. 5) דיא חינו פרנסה. ארויס גיגעבין פון מ"כ [מאנע כעס] בדחן מביאליסטאק. חילגא, בדפוס פין, ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרל"ד 1874. 32 עמ'. 16°. (חינער, שם).

יד. מאראחאווסקע, משה, בדחן מבאהוסלב

בשנות השבעים והשמונים למאה התשע-עשרה היה ידוע בפלך קיוב וקראו לו „הבדחן מבוהוסלב“. נולד בעיירה דראבוב, מחוז זאלאטאנאש, פלך קיוב. עוד בילדותו היה מזמר שירים ומקבל תמורתן פרוטות. היה אדם פשוט ועם-הארץ. חלק משיריו לא היה משלו. הדפיס רומן בשם „די בייזע שטיפמוטער“ (לא עלה בידי לראותו), ועיקר עליו בפרוטרוט: סלוצקי, עמ' 260-261; רייזען; באנד 2, טור 325; זילבערצווייג, באנד 1, טור 137-138. ואלה ספריו:

- 27 דיא הגדה-פאן היינטיגער-צייט אדער היינטיגער סדר. פערפאסט פאן משה מאראחאווסקע אויס באהסלאח (פלך קיעו). הזכות נמכר לצמיתות לר' יוסף חיים זאבעלינסקיא מביעלע צערקאח. הארשא, בדפוס מאיר יחיאל האלטער, שנת תרמ"ה לפ"ק. 34 עמ'. 12°. (ירושלים). רשיון הצנזורה ניתן בקיוב ביום 21 בספטמבר 1884.
- כולל: פאררעדע; מנהגים אויף ערב פסח; דיא סימנים פון סדר; דיא פיער קשיות; דער תירוץ; דיא ארבעה בנים; דיא עשר מבנות; דיינו; דה גדיא; דיא אמת'ע ליבע. מקצתם בפרווה ומקצתם בחרוזים.

[28] דיא היינט צאטיגע לידער. שיינ צו זינגען און צום לעזען. פאן משה מאראחאווסקע. הארשא תרמ"ד (1884). 22 עמ'. 12. (ירושלים; ספרית אוניברסיטת הרברד).

[29] דיא יום טוב־דיקע לידער אדער האכעדיקע לידער מיט יום טוב־דיקע נגונים. א סאטירישע קריטיקע אין פערזין פאן דעם לעבן. פערפאסט פאן משה מאראחאווסקע אויס באהוסלב (פלך קיעב). די לעזער זאלן זיך פאר דעם בוך ניט דינגען. הארום זיי קענען זיך אליין די לידער זינגען. בהוצאת בית מסחר ספרים ר' יוסף חיים זאבעלינסקי מחזיק סקלאד ספרים בשדה לבן. הארשא, שנת תרמ"ו לפ"ק. 42 עמ'. 8. (ירושלים).

כולל: א) אקדמות. ב) תהלים. ג) איכה. ד) אני הגבר. ה) אלי ציון. ו) כל נדרי. ז) יעלה־י. ח) ברכו. ט) אדון עולם. י) טל וגשם. יא) הושענות. יב) יהי רצון.

עמ' 3' 4' כוללים הקדמה בחרוזים „צו די לעזער“, שבה מבאר המחבר את החידוש שחידש במה שחיבר שירים חדשים לומר בניגונים ידועים, כי שמע שהקוראים מתאוננים שאין להם תועלת בשירים שנגינתם אינה ידועה להם. ההקדמה מסתיימת בחרוזים אלה:

„איך בין מודיע דיא לעזער הן קבצנים והן גבירים.

אז איך 'מחבר' בין אויף אלע שמחות מיט מיינע אייגענע שירים.

חער עס חיל מיך אליין הערין. זאלין זיין מיר געבין א ידיעה.

אויף דעם מחבר'ס נאמען: מן המים משיתהו. [משה].“

[30] דער עלינטער יתום. יודישע שיינע לידער פון משה מאריחאווסקי. (9 לידער). אדעססא, בדפוס מ. א. בעלינסאן, 1872. 32 עמ'. 16. (חינער, עמ' VII).

טו. מעכעלע בדחן

לא נזכר ע"י רייזען וזילבערצווייג. וזה ספרו:

[31] דער בדחן. צו בעזינגען א חתן און כלה. פון מעכעלע בדחן. הארשא יאקובסאן, 1927. 55 עמ'. (ירושלים).

טז. אלכסנדר סענדר פידלמאן, בדחן ממינסק

גולד במינסק בשנת 1825 או 1827 ונפטר שם בשנת 1892. אביו, ראובן, היה „כלי־זמר“ ולימד את בנו לנגן על כל מיני כלים. יצא לו שם בכל רייסין כבדחן גדול והיה נוסע לחתונות של גבירים. לבושו הדר. הופיע בחתונה בחצר הרבי מליובאוויטש, יחד עם הבדחן פסח אליהו (עייך להלן, סימן יט). היה לו חוש מיחד לתמונת־הוי והיה אמן בתיאור דמויות. הניח בכתב־יד מחזה בשם „שמשון הגבור“ (1883) וקובץ שירים שלא נדפסו (1879). הבדחן יעקב זימאר (לעיל סימן י"ג) כתב עליו בזכרונותיו: היה כותב שירים והיה מוסיקאי טוב. היטיב לנגן בכנור. מפי גרמני למד תחבולות־קסמים שהיה משתמש בהן בהופיעו בחתונות. היה בעל לשון וחיבר שירים מחורזים למצבות. בנו היה כנר מפורסם בפטרבורג. פאולינה נגנרוב, שבעזרתה הדפיס את ספרו הראשון „שירי אסף“ כתבת עליו בזכרונותיה:

Unter diesen Badchanim gab es oft geniale Leute. Einer, Sender (Alexander) Fiedelman hat eine köstliche Sammlung seiner launigen Verse hinterlassen. Fiedelman hat in Minsk gewirkt.“ (Pauline Wengeroff, Memoiren einer Grossmutter, Berlin 1908-1910, Bd. II, p. 182).

ועיינ עליו בפרוטרוט: סלוצקי, עמ' 259-260; אויסלענדער, עמ' 262-264. שם גם תמונתו וקטעים מתוך שיריו שהניח בכתב־יד; ליפשיץ, עמ' 70. ואלה ספריו:

[32] שירי אסף אדער א) דיא קלייגשטעטילדיגע חתונה. ב) דיא שריפות פון מינסק אין 1864. ג) דער בחור מיטן באלעבעשיל. ד) האש טויג דער לעבן. ה) דיא פאלשע חייב. מאת אלכסנדר סענדר פידעלמאן. חילנא בדפוס פין, ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרל"ג 1873. 32 עמ'. 16. (חינער, עמ' IX).

[33] לידער צום צייט פערטרייבונג מאת אלכסנדר פידעלמאן. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרל"ח 1877. [2], 24 עמ'. 8. (חינער, עמ' VIII).

יז. פינקעלשטיין, בצלאל הירש, בדחן מוארשא

לא נזכר ע"י רייזען וזילבערצווייג. וזה ספרו:

[34] די מלחמה אדער די רייזע פון אַ זאפאסנעם. פערפאסט פון בצלאל הירש פינקעלשטיין בדחן אויס הארשא. הארשא, דרוק א. בוימריסטער ז"ל, תרס"ה. 16 עמ'. 8. (ירושלים). שיר על היוצא למלחמה בין רוסיה ויפן.

יח. פישזאהן, אלטער, בדחן מברדיטשוב

גולד בברדיטשוב בשנת 1843 או 1848 ונפטר בארביין בשנת 1922. כתב זכרונות על חייו כבדחן ושחקן. ועיינ עליו בפרוטרוט: ז. רייזען, באנד 3, טור 102-107. זאלה ספריו הבדחניים: דער נייער זינגער פערפאסט פאן אלטער פישזאהן... 1) בערדיטשענער מגפה אין יאהר 83. ב) דער כל מקדש. 3) דער חסיד אין פלאקער. 4) דער חסידישער תקיף. 5) דאס גיטריסטע יודיל. 6) דער בלבול. 7) די פודרע. 8) דער העלט מסור. 9) דער נייער מלאך המות. 10) דער לעכערדיגער זאק. הארשא, בדפוס האחים שולבערג, [תרמ"ד 1884]. 24 עמ'. 12. (חינער, עמ' VIII).

[36] דער נייער זינגער [כניל]. ברדיטשוב, בדפוס יעקב שעפטל, תרמ"ח 1888. 24 עמ'. 12. (שם).

[37] דער נייער זינגער [כניל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ה 1895. 24 עמ'. 12. (שם).

[38] דער נייער זינגער [כניל]. חילנא, בדפוס פונק, תרנ"ה. 24 עמ'. 12. (ירושלים).

[39] דער נייער זינגער [כניל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ח 1897. 24 עמ'. 12. (חינער, עמ' VIII).

[40] דער נייער זינגער [כניל]. חילנא, בדפוס ציונסזאהן, 1913. 24 עמ'. 12. (ירושלים).

[41] דער נייער בארימטער זינגער. אלע לידער פאן אלטער פישזאהן. הארשא, בדפוס א. בוימריסטער, תרנ"ה. 24 עמ'. 12. (ירושלים).

[42] דער נייער משוגענער. זאמלונג יודישע פאלקס לידער... פערפאסט פאן אלטער פישזאהן מעיר בערדיטשעב. הארשא, בדפוס ה. טיל, תרמ"ה 1885. 24 עמ'. 12. (חינער, עמ' VIII).

[43] נייע צוואנציג יודישע פאלקס־לידער. פערפאסט מיט די הארמאניע פאן מוזיק־בעגליטונג. טעקסט מיט געזאנג פאן אלבעקאנטען ארטיסטען א. פישזאן. הארשא, 1903. 76 עמ'. עם תמונת המחבר. (רייזען).

יט. פסח אליה בדחן מבאברויסק

גולד בבאברויסק ומקום מגורו היה שם או בהראדאק. כינויו היה „פודעלע“. היה למדן גדול ושימש בדחן־חצר בחצר הרבי מליובאוויטש. היה נוסע לחתונות של גבירים (עיינ בפרוטרוט: רוט; סלוצקי, עמ' 259-260; אויסלענדער, עמ' 261). הבדחן יעקב זימאר (לעיל, סימן י"ג) כתב עליו: היה גאון הבדחנים בדור האחרון. בקיאותו בתנ"ך ומפרשים היתה לאין־שיעור. וכן היה בקי בתלמוד ומדרשים. היה לו חיתוך־דיבור נאה והדרת פנים. רבנים ולומדים מופלגים התיחסו אליו בכבוד. רבנים שהומיניהו לחתונות היו כותבים לו בראשי אגרותיהם: „להרב הבקי בחדרי תורה“, גאונותו, המצאותיו ומבטו החודר הקסימו את כל שזמעינו. הוא היה המקור שממנו שאבו כל הבדחנים בימיו. הבדחן אליקום צונזער (להלן, סימן כ"א) למד בדחנות מפיו. הגיע לזקנה מופלגת. — ואלה ספריו:

[44] כנף רבנים אדער זעקס פאלקס לידער חאס קריטיקירן אייניקע זאכין חאש עקסעסירין אויף דער העלט: 1) דער פערפאסטער. 2) די יוגענד און די עלטער. 3) דער טעלעגראף. 4) דער סיגאר. 5) די אודקע. 6) די שפיגל. מאת הבדחן המפורסם המשורר הנפלא בלשון הקודש וזארגאן מו"ה פסח אלי' בדחן, יליד באברויסק ומקום מגורו הראדאק. חילנא, בדפוס פין וראזענקראנץ, שנת תרל"ב לפ"ק 1871. 32 עמ'. 16. (חינער, עמ' II; אויסלענדער).

עם הקדמה בעברית, ובה הוא מספר שבתחילה אמר לא להדפיס את שיריו, אולם מישהו גנב אותם ומכרם לבדחנים, ולפיכך הוא מדפיס, ואם ימצאו חן יוסיף להדפיס עוד. השירים נחברו בשנות תר"ח-תר"ט (1859-1850). המחבר אף תירגם אותם לעברית, אבל התרגום לא נדפס.

[45] כנף רננים... פינף פאלקס לידער: 1) די יוגענד און די עלטער. 2) דער טעלעגראף. 3) דער סיגאר. 4) דער שטיקלעל ברויט, אדער דיא פיש. 5) דיא שפיגיל. מאת... פסח אל'י' בד' ה'... חילנא, בדפוס פון ראזענקראנק, תרל"ה 1875. 32 עמ'. 16° (הינער, עמ' 11).

כ. פעדער, שמואל זיינוויל, בדחן מסאטוב

נולד בעיר קליוואן, וולין, בשנת 1857. נפטר בלבוב ביום כ"ג אדר תרע"ה (1915). בן מלמד עני. שם משפחתו האמתי: בארלאש. כבר בנעורותו הראה כשרון לבדחנות. בן שתים-עשרה כבר הופיע בחתונות. בימי מלחמת רוסיה-תורכיה גויס לצבא, וברח ונתפס ושוב נמלט לבראדי, ומשם עבר לסאטוב (גליציה) שבה ישב עד סוף ימיו. מאימת מלכות רוסיה שינה את שם משפחתו וקרא לעצמו: פעדער. יצא לו שם כבדחן, והוזמן אף להונגריה. היה גם צייר וסטיב, וצייר ציורי "מזרח". היטיב לבגן בכנור וניגן את המנגינות שחיבר. כתב גם עברית והשתתף בעתון האדוקים "מחזיקי הדת" שיצא-לאור בלבוב. בימי מלחמת-העולם הראשונה נמלט ללבוב. שם חי חיי דוחק ונפטר שם. לפני מותו ניגן במתתו שיר "ודוי" (רייזען, באנד 3, טור 117-119). ואלה ספריו:

[46] שירה חדשה... גאנץ נייע אונטר העטליכע ערצעלהונגן פארשטעלונגען מוט גראסארטיגע פאלקס-לידער. פערפאסט פאן דעם רוסישען חסידישען יונגער מאן שמואל זיינוויל פער דער בדחן אין סאטוב (גליצין). דיא פאררעדע זאלט איהר גוט זעהין העט איהר דאס גאנצע ספריל פארשטעהין. לעמבערג, ארויסגעגעבען פון ישראל דוד זיס, געדרוקט ביי א.ה. סאלאט, 1891. 78 עמ'. 12°. (ני פרילוצקי, קונסונאנטיזם, עמ' 222).

[47] שירה חדשה צחייטעס העפט [כנ"ל]. לעמבערג, פערלאג פון ה' ישראל דוד זיס (בדפוס אורי זאב סאלאט), 1891. [1], 78 עמ'. 12°. (ירושלים).

מעבר לשער נדפסה אזהרת המחבר והודעה על מכירת זכות ההדפסה. היא חתומה: "יום ה' משפטים תרמ"ט... המחבר... המכונה ז'בד' הקטן בסאטוב". כולל: 1. דאס זאדא האססער פאררעדע אונד ליעד. 2. דער דבוק פאררעדע אונד ליעד. 3. תחית המתים פאררעדע מיט ליעד. 4. דאס שטיקלעל פאפיר (גולדן). 5. די קאסע. קלייטשטעליקע [!] אסיפה פאררעדע אונד ליעד. 6. זייע גיזונג.

[48] שירה חדשה דריי נייע לידער. 1) דער באל אין הימעל. 2) תחית המתים. 3) דאס שטיקלעל פאפיר. פערפאסט פאן שמואל זיינוויל פער דער בדחן אין סאטוב. הארשא, דרוק ר' יוסף לעבענוואהן, 1894. 34 עמ'. 12°. (ירושלים).

כא. צונזער, אליקום, בדחן מווילנא

נולד בוילנה בשנת 1840 ונפטר בניו-יורק ביום 22 בספטמבר 1913. את שירו הראשון כתב עברית: "ציון מכלל יופי", בשנת 1853. אביו מת עליו בילדותו, ואז התחיל נודד, תחילה לבוויסק, ומשם לבוברויסק. שם היה "משורר" אצל חזן, ושם כתב את שירו הראשון באידיש "רב תחנון". היה מלמד בכפר. נמסר ל"חוטפים" ושחרר עם ביטול גזירת גיוס ילדי יהודים. מבוברויסק הלך לקובנה ועבד במלאכת השזירה ובלילה למד בישיבת-המוסר של ר' ישראל סלנטר. בשנת 1861 השתקע בוילנה ונעשה בדחן מקצועי. בשנת 1871 מתו תוך שלשה ימים כל ארבעת ילדיו בחולירע. עפ"י עצתו של ר' ישראל סלנטר שינה את מקומו ועבר למינסק. שם מתה לאחר זמן קצר גם אשתו. אח"כ נשא אשה אחרת במינסק וישב שם במנוחה ומשכילי העיר באו לשמוע יצירותיו. עם הופעת "חבת ציון" בשנת תרמ"ב

(1882) התחיל לשיר שירי ציון. עזב את הבדחנות והתחיל במסחר והפסיד כספו. לחזור לבדחנות לא רצה, ובשנת 1889 היגר לאמריקה. שם הופיע ברבים ושר את שיריו ואף הדפיסם. בשנת 1893 פתח בניו-יורק בית-דפוס שממנו התפרנס. רבים משיריו נדפסו לעת-מצוא על דפים בודדים ולא נשתמרו. הבדחן יעקב זימאר (לעיל, סימן י') כתב עליו בזכרונותיו. ועיין עליו בפרוטרוט: רייזען, באנד 3, טור 259-271; ליפשיץ, עמ' 66-68. ועיין עתה: סול ליפצין, אליקום צונזער משורר עמו. [תרגום] מאנגלית יעקב עדיני. תל-אביב, טברסקי, תשי"ד. ואלה ספריו:

[49] דיא אייזנבאן מיט נאך צחייא טייער לידער: 1) דיא פערדארבינע בילדונג. 2) צום נייעם יאהר. און מיט נאך צחייא חידות אין לשון הקודש. פון ר' אליקום צונזער בדחן מחילנא כעת במינסק. חילנא, בדפוס פין, ראזענקראנק ושריפטזעצער, תרל"ה 1875. 30 עמ'. 16°. (הינער, עמ' X).

[50] דיא אייזנבאן [כנ"ל]. חילנא, בדפוס פין ושותפיו, תרל"ז 1876. 30 עמ'. 16°. (שם).

[51] דיא אייזנבאן [כנ"ל]. חילנא, בדפוס פין ושותפיו, תר"ן 1890. 30 עמ'. 16°. (ירושלים).

[52] דיא אייזנבאן [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנק ושריפטזעצער, תרס"ב 1902. 29 עמ'. 16°. (ניו-יורק).

[53] דיא אייזנבאן [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנק ושריפטזעצער, תרס"ב 1902. 29 עמ'. 16°. (ניו-יורק).

[54] הגיון בכנור. נייעה פינף לידער: א) דיא שרייב פעדער. ב) דער קלוגער ארעמאן. ג) מיר זיינען קינדער. ד) דעם גאליציאנערס ירושה. ה) דיא געדאנקען פאר סאג. צום זינגען מיט אינסטרומענטאלינעם בעגלייטונג. פון אליקום בדחן מחילנא. חילנא, בדפוס א. דהארנעץ, תרכ"ט 1869. 68 עמ'. 16°. (ירושלים).

[55] הגיון בכנור. נייעה פיר לידער: א) דיא שרייב פעדער. ב) דער קלוגער ארומאן. ג) מיר זיינען קינדער. ד) דער חסיד... גיזונגען גיחארין מיט בעגלייטונג פון פידיל... פון אליקים בדחן מחילנא. [חילנא] (תר"ל) 1870. 60 עמ'. 16°. (הינער, עמ' X). (השיר השני הוא תרגום השיר "דל מבין" לאדם הכהן לעבענוואהן).

[56] הגיון בכנור. נייעה פיר לידער [כנ"ל]. איידסקוהנען, בדפוס א. צ"ה קאצינעלענבאגען וש. ראבינאריץ, (תרל"ב) 1872. 60 עמ'. 16°. (שם).

[57] הגיון בכנור. נייע פיר לידער [כנ"ל]. חילנא, פערלאג מרדכי קאצענעלענבאגען, בדפוס האלמנה והאחים ראם, (תרנ"ח) 1897. 60 עמ'. 16°. (ירושלים).

[58] הגיון בכנור. נייע פיר לידער. [כנ"ל]. חילנא, פערלאג מרדכי קאצענעלענבאגען, 1903. [2], 60 עמ'. (ירושלים, ניו-יורק).

[59] דער זינגער. דריי לידער מיט מאטיחין צום זינגען פון אליקום צונזער. א) דער העלטיטעאטער. ב) דער אינבארשיק (נאך דעם נייעם סיסטעם פון האינסקי פאחינאסט). ג) מה נשתנה. חילנא, בדפוס י.ל. מ"ק, תרמ"ד 1884. 30 עמ'. 16°. (ירושלים).

[60] דער זינגער [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י.ל. מ"ק, (תרנ"ה) 1895. 30 עמ'. 16°. (ירושלים, ניו-יורק).

[61] המזמר. נייע פיר לידער: 1) דער אום גינטער מלוה. 2) דער אייזערנער שראנק. 3) דער צביאק. 4) דיא פערשידענע העלט. באזונגען פון אליקום צונזער. חילנא, בדפוס פין, ראזענקראנק ושריפטזעצער, תרל"ה 1878. 32 עמ'. 16°. (הינער, עמ' 10).

[62] המזמר... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס פין ושותפיו, תר"ן 1890. 32 עמ'. 16°. (ירושלים).

[63] המזמר... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנק ושריפטזעצער, תרנ"ח 1897. 32 עמ'. 16°. (שם).

[64] המזמר... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנק ושריפטזעצער, 1902. 31 עמ'. 16°. (ירושלים, ניו-יורק).

[65] מחזה מכירת יוסף אין טעאטער שטיק אין זיבן-אקטין און אין זיבבעהן סצענען. גיפארמירט נאך די בעסטע און גלייכסטע דעות פון גמרא, פון מדרשים, פון ילקוט, פון מפרשים, און פון אנדערע קלוגע ספרים, פער פאסט דורך אויס אין לידער מיט גיזאנג, צום פאר שטעלין אויף דער סצענע, באשריבין די קאסטימען מיט דיא דעקוראציען, נאך די עגיפטישע זיטין און זייער מיטהאלאג. פון אליקום צונזער בדחן מחילנא. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, 1874. 194 עמ'. (רייזען).

- [66] מחזה מכירת יוסף. [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרמ"ו 1885. 194 עמ'. (ירושלים).
- [67] מחזה מכירת יוסף. [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרנ"ד 1893. 194 עמ'. (שם).
- [68] מחזה מכירת יוסף. [כנ"ל]. חילנא, פערלאג מרדכי קאצענעלבאגען, חש"ד. 194 עמ'. (שם).
- [69] מחזה מכירת יוסף. [כנ"ל]. חילנא, פערלאג מרדכי קאצענעלבאגען 1914. 194 עמ'. (רייזען).
- [70] המנגן. פיר נייע הערליכע לידער מיט מילאדיען: (א) שחר פרי הבטן (דער אלטער פאטער). (ב) צום צעהנרובלידען בילעט. (ג) דיא שטאק שפיל. (ד) זאגט קריש נאך דער העלט. און צום סוף איין רעטענעט מאת אליקום צונוער בדחן מחילנא (כעת במינסק). איידסקוהנען, בדפוס א. קאצינעלינבויען, תרל"ד 1873. 32 עמ'. (חינער, עמ' xi).
- [71] המנגן... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס הלל דהארזעץ, תרל"ה 1875. 32 עמ'. (שם).
- [72] המנגן... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ, תרל"ז. 32 עמ'. (ירושלים).
- [73] המנגן... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ח 1897. 32 עמ'. (שם).
- [74] המנגן... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, 1902. 30, [1] עמ'. (ניוירוק).
- [75] המנגן... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, 1908. 30, [1] עמ'. (ירושלים).
- [76] נייע צוועלף אידישע פאלקס-לידער. פערפאסט מיט די הארמאניה פון מוזיק בעגלייטונג. טעקסט מיט געזאנג פאן אליקום צונוער... חילנא, הוצאת מ. קאצענעלבאגען, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרנ"ו 1896. 124 עמ'. (עם תמונת המחבר). (ירושלים).
- [77] נייע צוועלף אידישע פאלקס-לידער... צחיטע פערבעסערטע און פערמעהרטע אויפלאגע. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, תרנ"ט 1899. [2] 124 עמ'. (עם תמונת המחבר). (שם).
- [78] נייע צוועלף יודישע פאלקס-לידער... פאן פאלקס-דיכטער אליקום צונוער געזונגען אין זיינער לעצטער צייט אין אייראפא. חילנא, פערלאג יצחק פונק, בדפוס י. פיראשוניקאה, תרס"ג 1902. 112 עמ'. (ירושלים).
- [79] נייע צוועלף אידישע פלאקס [צ"ל: פאלקס] לידער... צחיטע פערבעסערטע און פערמעהרטע אויפלאגע. חילנא, פערלאג קאצענעלבאגען, בדפוס פיראשוניקאה, תרס"ד 1907. 124 עמ'. (שם).
- [80] דער סנדק פון אליקום צונוער בדחן מחילנא, כעת במינסק. איידסקוהנען, בדפוס קצינעלינבויען וראבינאחיק, תרל"ב 1872. 64 עמ'. (חינער, עמ' xi). פואימה בת קל"ג בתים, ובכל בית שמונה תרומים.
- [81] דער סנדק [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרל"ט 1879. 64 עמ'. (שם).
- [82] דער סנדק [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ו 1897. 63 עמ'. (ירושלים, ניוירוק).
- [83] דער סנדק [כנ"ל]. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ח 1898. 64 עמ'. (חינער, עמ' 11).
- [84] פארזעהען פארשפיעלט. טעקסט מיט געזאנג. פאן אליקום צונוער. ניוירוק, בדפוס המחבר, (1896). VIII עמ'. תוים. (ירושלים).
- [85] פיר וועמען איז דיא גאלדענע לאנד. פאן אליקום צונוער. ניוירוק, בדפוס המחבר, 1893. (רייזען).
- [86] צוואנציג יודישע פאלקס-לידער... פערפאסט און קאמפאנירט פון... אליקום צונוער. ברוקלין, היברו פאבלישינג קא. [1898]. 120 עמ'. (ירושלים).
- [87] צונוערס פאלקס-לידער און דעקלאמאציהאנען. ניוירוק, היברו פאבלישינג קא. 1915. 128 עמ'. (שם).
- [88] צעהען אידישע פאלקס-לידער. פערפאסט מיט די הארמאניה פון מוזיק בעגלייטונג. טעקסט מיט געזאנג פון אליקום צונוער. חילנא, בדפוס פין, ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרמ"ו. 95 עמ'. (שם).

- משלם; דער חילוף; קלוג, איידיל און שטיל. — בשיר הראשון עומד המשורר על ההפכים באפיו של עם ישראל. ואלה חלקי השיר: ענוה און גאווה; שפארזאם און לוקסוס; רחמנות און אכזריות; ליעבע און ראסצאט; גיבונידין און צוא שיידין; צניעות מיט פריצות; אמונה און כפירה.
- [89] צעהען אידישע פאלקס-לידער... [כנ"ל]. פיערטע אויפלאגע. חילנא תרנ"א 1891. 96 עמ'. (חינער, עמ' xi).
- [90] צעהען אידישע פאלקס לידער... [כנ"ל]. פינפטע אויפלאגע. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפט זעצער, תרנ"ד 1894. 95 עמ'. (שם).
- [91] צעהען אידישע פאלקס-לידער... [כנ"ל]. זעקסטע אויפלאגע. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ח 1897. 96 עמ'. (שם).
- [92] צעהען אידישע פאלקס-לידער... [כנ"ל]. חילנא, אויפלאגע י. פונק, תרס"ט 1899. 95 עמ'. (ירושלים).
- [93] צעהען אידישע פאלקס-לידער... [כנ"ל]. חילנא, אויפלאגע י. פונק, תרס"ב 1902. 95 עמ'. (ירושלים, ניוירוק).
- [94] דער קארטער מיט יעקעלע באס... הערויס גיגעבין [און פערפאסט] פון אליקום בדחן מחילנא. חילנא תרכ"ט 1869. 32 עמ'. (חינער, עמ' xi).
- [95] קול רנה. נייע אכט לידער... געזונגען געהארען מיט מעלאדיען... פון אליקום בדחן מחילנא. (א) פאררעדע. (ב) דיא בלום. (ג) דער ישובניק מיט דעם שטאטמאן. (ד) דיא אטלעס. (ה) יוכה דיא אלטע העלט מיט דיא נייע. (ו) דיא פאר מאסקירטע העלט. (ז) דיא געהיימיניסע פון ערב יום טוב. (ח) דער פראם. חילנא, בדפוס אברהם יצחק דהארזעץ, (תרכ"ט) 1869. 58 עמ'. (חינער, עמ' xi).
- [96] קול רנה... [כנ"ל]. איידסקוהנען, בדפוס א. צ"ה קאצינעלענבויען ושריפטזעצער, תרל"ב 1872. 60 עמ'. (שם).
- [97] קול רנה... [כנ"ל]. איידסקוהנען, בדפוס א. צ"ה קאצינעלענבויען ושריפטזעצער, תרל"ג 1872. 58 עמ'. (שם).
- [98] קול רנה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס הלל דהארזעץ, (תרל"ה) 1874. 60 עמ'. (שם).
- [99] קול רנה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, (תרל"ז) 1877. 60 עמ'. (שם).
- [100] קול רנה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס א. צ"ה קאצענעלבאגען, תרל"ט 1879. 60 עמ'. (שם).
- [101] קול רנה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, 1885. 60 עמ'. (ניוירוק).
- [102] קול רנה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים ראם, 1892. 60 עמ'. (ירושלים).
- [103] שירה חדשה דאס איז אפערפאסונג פון אכט לידער פערשידענע חאס מען האט גיונגען אין געזעלשאפטען צום פערגעניגען פון אליקום בדחן אין חילנא. (א) די פיגיל. (ב) ר' תחנון. (ג) דיא ליכט (מיט א צו שפיל). (ד) דער זומער מיט דעם הינטער (מיט א צו שפיל). (ה) די אכסניא (מיט א צו שפיל). (ו) דער אייזען באן. (ז) די אויג. (ח) דער רוביל. חילנא, בדפוס א. דהארזעץ, 1865. 76 עמ'. (חינער, עמ' xii).
- [104] שירה חדשה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס פין וראזענקראנץ, תרכ"ז 1867. 72 עמ'. (שם).
- [105] שירי עם (פאלקס לידער) דראיי נייע לידער צום זינגען מיט מעלאדיען, פון אליקום בדחן מחילנא. (א) רחל מבכה על בניה. (ב) דער פוסטער פראנט. (ג) פון חדר זאגט מען ניט אויס. חילנא, בדפוס א. ובנו ש"י דהארזעץ, תרל"א 1871. 32 עמ'. (שם).
- [106] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס הלל ב"ר אברהם יצחק דהארזעץ, תרל"ב 1872. 32 עמ'. (שם).
- [107] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס הלל דהארזעץ, תרל"ד 1874. 32 עמ'. (שם).
- [108] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרל"ז 1876. 32 עמ'. (שם).
- [109] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרל"ח 1878. 32 עמ'. (שם).
- [110] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תר"ם 1880. 32 עמ'. (שם).
- [111] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרמ"ח 1887. 32 עמ'. (שם).

- [112] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תר"ן 1890. 32 עמ'. 16° (שם).
- [113] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרנ"ו 1896. 32 עמ'. 16° (ירושלים).
- [114] שירי עם... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, 1908. 32 עמ'. 16° (ירושלים, ניריורק).
- [115] שירים חדשים צעהן הערליכע לידער... פיר פון זינא הארין נאך ביו אהער ניט גידרוקט... (א) דיא ליד פון איטציגען פירונג. (ב) דיא ליד פון דיא אוהר. (ג) דיא האלדעלע משקה. (ד) פון דיא קליידער. (ה) דיא פייגיל. (ו) ר' תחנון. (ז) דער זומער מיטין הינטער. (ח) דער אייזען באן. (ט) דיא אויג. (י) דער רוביל, חילנא, 1862. (רייזען).
- [116] שירים חדשים צעהן הערליכע לידער... [כנ"ל]. 72 עמ'. 16° (חינער, עמ' XII).
- [117] שירים חדשים אכט נייעה... לידער: (א) דאס ליד פון זיגער. (ב) דאס ליד פון די פייגיל. (ג) דאס ליד פון ר' תחנון. (ד) דאס ליד פון זומער מיטין הינטער. (ה) דאס ליד פון אייזען באן. (ו) דאס ליד פון דיא אויג. (ז) דאס ליד פון רוביל. (ח) דאס ליד פון דיא האלדעלע באפען... געזונגען גיחארין מיט מילאדיען, פון אליקום בדתן בחילנא. חילנא, בדפוס א. דהארעק, תר"ל 1869. 64 עמ'. 16° (ירושלים).
- [118] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. איידטקהנען, בדפוס קאצענעלענבויען וראבינאוויק, 1871. 58 עמ'. 16° (שם).
- [119] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. איידטקהנען, בדפוס קאצענעלענבויען וראבינאוויק, תרל"ג 1873. 58 עמ'. 16° (שם).
- [120] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס הלל דהארעק, (תרל"ה) 1874. 60 עמ'. 16° (שם).
- [121] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, (תרל"ז) 1877. 60 עמ'. 16° (שם).
- [122] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, (תרל"ט) 1879. 60 עמ'. 16° (שם).
- [123] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים דאם, תרמ"ה 1885. 60 עמ'. 16° (שם).
- [124] שירים חדשים... אכט לידער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס האלמנה והאחים דאם, 1892. 60 [2] עמ'. 16° (ירושלים, ניריורק).
- [125] אלע ווערק [פון] אליקום צונזער. אין דריי בענד. ניריארק, אבא קאצענעלענבויען, 1920. בראש הכרך הראשון מאמריהערכה על המחבר, ובראש הכרך השלישי אוטוביוגרפיה. (ירושלים).
- [126] ליעדער פון אליקום צונזער. פאר געזאנג אראנזשירט מיט פיאנא באגלייטונג פון חיליאם פיטשהענדלער, געבויט אויף נאטיצען יאזעף רומשינסקי. ניריארק, צונזער פאבלישינג קאמפ. (1928). 12, 236-17 עמ'. תמונת המחבר. 4° (ירושלים).
- [127] צונזער ביאגראפיע געשריבען פון איהם אליין. ניריארק, צונזער יובילעאום קאמיטע. 1905. 61, 44 עמ'. תמונת המחבר. נכתב עברית ואנגלית, עם שער אנגלי מיוחד: A Jewish Bard (ירושלים).

כב. ציפערשטיק, ישראל יצחק, בדחן

לא נרשם ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. וזה ספרו :

- [128] דרייא נייע ליעדער. (1) דער לוטטיגער דלות. (2) אל תירא עבדי יעקב. (3) חיים שמואל דעם גבאילעס. פערפאסט פאן ישראל יצחק ציפערשטיין בדחן. פערלאג און אייגענטהום פאן יהודה ליב מארגענשטערן... הארשא, דרוק פאן אהרן גלינקא, תר"ס. 22 עמ'. (ירושלים).

כג. קליבאנאו, הלל מבאריסאוו

נולד בבאריסאוו, פלך מינסק, בשנת תר"ז ונפטר שם בשנת תרנ"ה. הבדחן יעקב זיזמאר (לעיל, סימן י"י) כותב עליו בזכרונותיו, שהיה מפורסם כבדחן טוב, ושמבטאו היה משובח. אולם באמת לא הופיע כבדחן מימיו, כי היה משותק מהיותו בן אחת-עשרה, אבל כתב שירים רבים בשביל בדחנים. ועייק עליו בפרוטרוט: רייזען, באנד 3, טור 672-675. בגנוזי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים מצאתי קובץ שירי בדחן בכתב-יד. בגוף הקובץ

- לא נזכר שם הבדחן, אולם לפי השוואה עם רשימה עלה בידי לקבוע שמחברו הוא הלל קליבאנאו. הקובץ כולל כמה שירים שנכללו בקונטרסיו הנדפסים הרשומים להלן, אבל רוב השירים שבו לא נדפסו. אתאר את הקובץ בפרוטרוט להלן בנספח. ואלה ספריו:
- [129] דיא בלודנע פייגיל מיט נאך 2 מוראלישע לידער צו זינגען מיט... מאלאדיען... (1) דיא בלודנע פייגיל. (2) דער ישיבה-בחור. (3) דיא אונזפרעדענע העלט. פון הלל קליבאנאו מבאריסאוו. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרמ"ט 1889. 32 עמ'. 16° (ירושלים).
- [130] דיא בלודנע פייגיל... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרס"ט. 32 עמ'. 16° (שם).
- [131] דער לוקסוס אדער דער פירונג פון היינטיגע העלט. דרייא נאייע לידער צו זינגען מיט שיינע מאלאדיען. (1) דער לוקסוס. (2) דער טאג מיט דיא נאכט. (3) דער נאמען איד (אין רומיניע). פון דעם בערימטען פערפאסער הלל קליבאנאו ז"ל. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרס"ב 1901. 32 עמ'. 16° (שם).
- [132] דיא עלינדע שולמית מיט נאך 2 נאייע לידער צו זינגען מיט זייער שיינע מאלאדיען. (1) דיא עלינדע שולמית. (2) דער סוחר-טוב. הערויס גיגעבען [און פערפאסט] פון הלל קליבאנאו. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרנ"ד 1893. 32 עמ'. 16° (חינער, עמ' XIII).
- [133] דיא עלינדע שולמית... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרס"ב 1901. 32 עמ'. 16° (ירושלים).
- [134] עקדת יצחק הערליכע און אינטערעסאנטע לידער פון אונזער הייליגען פאטער אברהם מיט זיין זאהן יצחק. ד"ה [דאס הייסט] חיא אונזער פאטער אברהם האט גיחאלט בריינגען זיין זאהן יצחק פיר איין אפפער. און הקב"ה האט איהם גיהייסן בריינגען איין באראן אונשטאט זיין זאהן פיר איין קרבן אויף דעם בארג מוריה. פון דעם בערימטען פערפאסער הלל קליבאנאו ז"ל. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, 1912. 32 עמ'. (ירושלים).
- נכתב בשנת 1886 לערך והוצג ע"י קבוצת חיילים יהודים בבאריסאוו.
- [135] קול חדש. דרייא נייע לידער צו זינגען מיט זייער שיינע מאלאדיען. (1) דער אליגאנט. (2) דער פאסטעך. (3) דער קצב מיט דעם חכר. פון הלל קליבאנאו מבאריסאוו. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרמ"ו 1885. 32 עמ'. 16° (ירושלים).
- [136] קול חדש... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרנ"ה 1894. 32 עמ'. 16° (שם).
- [137] קול חדש... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, 1908. 32 עמ'. 16° (שם).
- [138] רבקה'ס האכצייט. האונדערליכע לידער פון רבקה'ס האכצייט מיט אונזער פאטער יצחק... פון... הלל קליבאנאו ז"ל. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרס"ה 1905. 32 עמ'. 16° (שם).
- [139] רני עקרה. נייע פיר לידער צו זינגען מיט זייער שיינע מאלאדיען. (1) רני עקרה. (2) די גימניע העלט. (3) ישראליק. (4) דער קאלידאר. הערויס געגעבען [און פערפאסט] פון הלל קליבאנאו מבאריסאוו. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרמ"ג 1883. 32 עמ'. 16° (חינער, עמ' XIV).
- [140] רני עקרה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרמ"ה 1885. 32 עמ'. 16° (שם).
- [141] רני עקרה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, 1890. 32 עמ'. 16° (ירושלים).
- [142] רני עקרה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרנ"ה 1894. 32 עמ'. 16° (שם).
- [143] רני עקרה... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, 1908. 32 עמ'. 16° (שם).
- [144] שירים נעימים דרייא נייע פראכטיגע לידער צו זינגען מיט זייער שיינע מאלאדיען. (1) דיא קינדער שפיל. (2) דער אמת אויפן טעלער. (3) דער העכטער. פון הלל קליבאנאו מבאריסאוו. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ק, תרמ"ט (1889). 32 עמ'. 16° (ירושלים).

כד. רעוויזארסקי, איטשה, בדחן מקינצק

לא נזכר ע"י ווינער, רייזען וזילבערצווייג. ואלה ספריו :

- [145] היסטאריע דער אויס געווארפענער מאטראז אדער דיא שוף בראך בייא דיא חנישע מדינה ערשטער (צווייטער) טייל. ארויס גיגעבען פאן איטשע רעוויזארסקי בדחן פון קינצק. הארשא,

אייגענטהום אונד דרוק פאן נתן שריפטגיטער, שנת תרל"ה לפ"ק 1874. 46; 40 עמ'. 24. לחלק שני שער מיוחד. (בגנזי האדמו"ר מליובאוויטש; העירני על ספר זה ידידי ד"ר יצחק ריבקינד).

146] דער פאר לורענער פאטער אין דער גפינענער זאהן. דאס איז איין הינדער בארע אין הארע גשיכטע פון איין געזיטען יודעשין סאלדאט. היא ער האט זיך דורך גאטעס הינדער גטראפן מיט זיין פאטער העלכער איז גיגען פאר לורען עטליכע צאנציג יאהר. פאר פאסט דורך א י ש ה ר ע ו ו י ז א ר ס ק י ב ד ח נ פ ו נ ק י נ צ ק . ה ו כ ו ת ש י י ד ל י ל י ב י ל ר א ו ז י נ ב ל א ט . . . ה א ר ש א 1883. 24 עמ'. 12. (עם הקדמה בחרוזים). (ירושלים; גנזי האדמו"ר מליובאוויטש בברוקלין).

147] קול מזהלות אדער דער פרייליכער בטלן. מיט א פינע פאררעדע. פערפאסט פאן א י ש ה ר ע ו ו י ז א ר ס ק י ב ד ח נ פ ו נ ק י נ צ ק . ה א ר ש א , ב ד פ ו ס ש ר י פ ט ז ע צ ע ר , ת ר מ " ב . 36 עמ'. 12. (ירושלים; גנזי פרופ' מ. קוסובר בניו-יורק).

כולל: פאררעדע (הקדמה); צו דיא לעזער און גוטע ברידער; דער דארפסמאן און דער מלמד; דער קליין פולשער מלמד אדער דער קליין שטעטישער מלמד; דער פרייליכער בטלן; דער דאנערשטאג; דיא פארקעהרטע העלט (עולם הפוך); דער גליקליכער און פרייליכער אקער מאן. — רובו בחרוזים. דער דארפסמאן און דער מלמד ודער קליין פוילישער מלמד בפרוזה.

כה. שליפשיטין, משה, בדחן מוארשה

חי בשנות 1850-1915 לערך. (רייזען, באנד 4, טור 737). ואלה ספריו:

148] דער איבערגעשראקענער מיטוואך אין ווארשא אדער די מאראלישע וועלט. פערפאסט פון משה שליפשיטין אויס הארשא... הארשא תרס"ו. 16 עמ'. 8. (סיפור ובראש הקדמה בחרוזים: שיר ציוני). (ירושלים).

149] דער באנקראט אדער דיא געשלאגענע צייט. פערפאסט פון ר' משה שליפשיטין בדחן אויס הארשא. הארשא, [פייבל מונק], תרמ"ד. 46 עמ'. (שם).

כולל: 1. דער באנקראט מיט איין אנטהארט מיט איין צו שפיל. 2. דאס יודישע בעדויערונג מיט איין צו שפיל. 3. דאס אומגערעכטע בעגענהייט. 4. דיא בערוהמטע מטבע מיט איין צו שפיל און אנטהארט. בראש הספר גופסו חרוזים אלה:

דא האט איהר-פון מיר דאס ערשטע געשאנק געארבעט אן שום פעהלער פון דיא ליעדער דאס געזאנג קענט איר איך דערזיטען ביא מיר משה בדחן שליפשיטין דער געלער.

150] דער געהארגעטער קאנטארשיציק אדער דער אונגערעכטער טויט פאן פייגעלעס. פאר פאסט פאן דעם בערוהמטען בדחן אויס הארשא משה שליפשיטין. (געזאנג פאן דאקסאר אלמאסאדא פאר ימערט פאר קלאגט). הארשא, בדפוס דובערוש טורש, 1896. 18 עמ'. 8. (ירושלים).

151] ווייבערשער יום כפור [סיפור] פאן משה שליפשיטין. הארשא 1898. (רייזען).

152] דאס ליעד פאן משה שליפשיטין בדחן אויס הארשא. הארשא 1882? (שם).

153] דאס ליעד פון פאנאגראף. א בטלנישער וכוה אין בית המדרש און דאס ליעד פון זאקסישען גארטען. הארשא, דרוק י. מ. האלטער, 1903. 12 עמ'. (שם).

154] דיא נייע זאבאוועס אויף דעם ווארשעווער פלאץ... (משה שליפשיטין דער פערפאסער). הארשא 1897. 24 עמ'. 12. (סיפור בחרוזים). (ירושלים).

155] דיא שיינע גרויסע האללע אין ווארשא, אדער דער אפגעטריבענער מארק פון אייזערנעם טויער, דער שרעקליכער שטוירעם רעגען פון כ"ו סיון... פון משה שליפשיטין. הארשא, בדפוס האלטער ושותפו, תרס"ב. 34 עמ'. 8. (עם תמונת המחבר). (שם).

156] דער זאפאסנער סאלדאט די געריידע העגען מלחמה. פערפאסט פון משה שליפשיטין אויס הארשא... הארשא, דרוק ש. ב. לנדא, תרס"ד. 18 עמ'. 8. (שם).

סיפור. בראש הספר (עמ' 61) שני שירים: געבעט אין די מלחמה, מיט דער מעלאדי פון דרייפוס אדער דאס גיבעט אויף דער שיף; דאס ליעד פון דער מלחמה, מיט דער מילוידי פאן דער טערקישער קריג. דער שרעקליכער מארד פון קעניג און קעניגין פון סערביע. א מאראלישע ערצאהלונג. פערפאסט פון משה שליפשיטין אויס הארשא. הארשא, דרוק האלטער עט קאמפ, תרס"ד. 23, [1] עמ'. 8. (שם).

157] עמ' 53: „טרויער געדיכט איבער דעם טויט פון קעניג און קעניגין פון סערביען“, מיט דער מעלאדי „שטיא אויף מיין פאלק ערהאך פון דיין דרימעל“; עמ' 19-16: „דאס בית הקברות פון קעניג און קעניגין פון סערביען“, מיט דער מעלאדי פון הארשעזער ראבאנעק. — כל השאר בפרוזה.

158] דער שרעקליכער פייגעלעס טויט, אדער די מערדערס פאר די ספראזע. ערשטער אונד צווייטער טהייל. פאן דעם בעריהמטען בדחן אויס הארשא משה ש' [שליפשיטין]. הארשא, בדפוס טורש, 1897. (אוניברסיטת הרברד).

כו. של"י

159] דער קלוגער קונצינמאכער... שיינע קונצין... פארצושטעלן אויף שמחות און חתונות. ארויס גיגעבן פון של"י. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרל"ט. 27 עמ'. (ירושלים).

160] דער קלוגער קונצינמאכער... [כנ"ל]. חילנא, בדפוס י. ל. מ"ץ, תרנ"ו. 27 עמ'. (שם).

כז. שמואל לעוויץ, שלמה, בדחן ממינסק

נולד בפּינסק בשנת 1868. בשנת 1929 עוד היה בחיים. אמו מתה בלדתו אותו. סבל מאד בילדותו. בן חמש כבר היה „משורר“ אצל אביו, יהודה ליב ש"ץ, חזן בקארלין. אחרי מות אביו היה „משורר“ אצל ר' יואל זעליג, חזן בפּינסק. לאחר-מכן התחיל נודד עם חבורת שחקנים. בן שלש-עשרה חיבר שירו הראשון „דער עלענדער יתום“. השתקע במינסק ויצא לו שם כבדחן. חיבר שירים גם לבדחנים אחרים וגם מוסיקה למחזה של שמ"ר. בסוף המאה התשע-עשרה היגר לאמריקה, ושם הופיע בקונצרטים ושר את שיריו, שרבים מהם נעשו לשירי-עם. חיבר אופיריות וחידות לרוב. עיין עליו: רייזען, באנד 4, 743-746. ואלה ספריו:

161] צעהן נאייע יודישע פאלקס-ליעדער פערפאסט מיט דיא הארמאניה פון מוזיק בעגלייטונג טעקס מיט געזאנג. פון שלמה שמואל לעוויץ בדחן ממינסק כעת בחילנא. חילנא, בדפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרנ"ב. 64 עמ'. 16. (ירושלים).

כולל: 1. דער עלענדער יתום (די ביאגראפיע פון פערפאסער). 2. דער ליגענער. 3. דיא רעדע העגין גאטטעס קללה (פראזע). 4. גאטטעס קללה איז א ברכה (פראזע). 5. קליידער מאכין פאר ליט. 6. די ביידע חלומות (פראזע). 7. דער פרומאק. 8. דיא כלה נעהמט אבשייד. 9. א קניפ אין באק, די פארב זאל שטיין. 10. דיא שלעכט איז דעם ארימאן.

162] פאעזי און לידער פון שלמה שמואל לעוויטש. ניו-יארק 1914. (רייזען).

כח. שמואל כהן, חזן ובדחן מגזוריה

פנקס בדחנותו משנות תקל"ג-תקל"ז (1773-1777) נמצא בכתב-יד בגנזי בית-המדרש לרבנים בניו-יורק, ומתוכו פרסם ד"ר יצחק ריבקינד שלשה שירים: א) שיר תיאור חתונה יהודית בדרום-אשכנז במאה השמונה-עשרה (תחילתו: אבותי כי בטחו, לאזט אייך זינגען וויא עז האט גאנגיין צו וויא איך בין אויף דער חתונה גפארן). ב) זמר לחתן (תחילתו: אני המדבר אליכם אלה הדברים / גיבט אכטונג אויף דען חתן ליד איהר כלי זמרים). ג) איין שייך זמר צו זינגן ווען מן די כלה פלעכטין טוט. (תחילתו: שוויגיט שטיל אירה שיינע מיידליך אונד ווייבט לייט / אלי דיא דא זיין גיקומן צו דער האכצייט). — ריבקינד הוסיף לפרסומו הערות חשובות לתולדות מנהגי החתונה ומבוא מפורט לתולדות הבדחנות. (יצחק

ריבקינדה, מפנקסו של חזן ובדחן מלפני מאה ושבעים שנה. — מנחה ליהודה, מוגש להרב יהודה ליב זלאטניק [אבידע] ליובלו הששים, ירושלים תש"י, עמ' 235-257.

כט. אלמונים

- [163] דער קרומער מארשעליק מיט אבלינד אויג. עס איז זעהר שעהן צו ליענין דיא. לידער חאס דער מארשעליק האט גוונגן. און חיא ער הט חתן כלה באזונגען און זיי זענין נאך קיין מאל ניט גידרוקט גהארן. קוקאריקא! דער מארשעליק איז דא. הארשא, בופוס שריפטזעצער, 1876. 20 עמ'. (ירושלים).
- מחולק לשלשה מדורות: דער מארשליק באזינגט אַחתן; דער מארשליק באזינגט אַלה; דיא זמירות חאס דר מארשליק זינגט שבתות צוא נאכט [מוצאי־שבת].
- [164] דער קרומער מארשעליק מיט אבלינד אויג. לעמבערג תרל"ה (ריבקינדה, שם, עמ' 142, הערה 12).
- [165] דער קרומער מארשעליק מיט אבלינד אויג. ווארשא חש"ד. (שם).
- [166] גאנץ נייע אין שיינע לידער פון איין גרוסען מארשעליק. דיזע לידער זענין ניא אוס גטראכט / עס הט זיי אַגרסער מארשליק גמאכט / חיא אזו מען באזונגט חתן און כלה / העט עטץ אויך משמח זיין אלע / נאר גושט צו שפארון קיין געלד / העט עטץ הגאה האבן פון דר העלט. / לעמבערג, בהוצאת ה"ר הירש שלאג מו"ס מלבוב, תרס"ו. Lieder. Druck von F. Bednarski, 1905. 32 עמ'. (ירושלים).
- [167] גאנץ נייע לידער פון איין קליינען מארשעליק. דיא לידער חאס דר מארשעליק הט געזונגען. און חיא ער האט חתן כלה פאר דער חופה בעזינגען. לעמבערג, בהוצאת ה"ר ישראל דוד זיס סג"ל נ"י. Lieder. Lemberg, Druck von Ama Wajdowicz (vormals Poremba), 1886. 8 עמ'. 16°. (שם).
- [168] גאנץ נייע און שיינע לידער פון איין קרומען מארשעליק מיט איין בלינד אויג. דיזע לידער זענין ניא אוס געטראכט / עס הט זיי אַקרימער מארשעליק גמאכט / הי אז מען באזונגט חתן און כלה / העט עטץ איין משמח זיין אלע / נאר נישט צו שפארון קיין געלד / העט עטץ הגאה האבן פון דר העלט. Lieder. Verlag von J. D. Süß et J. M. Nick. Lemberg, Druck von F. Bednarski, 1891. 32 עמ'. 32°. (שם). הנוסח בדיוק כמו במס' 166.

נספח

לגנוי בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים הגיע בזמן האחרון כתב־יד הכולל פנקס שירים באידיש, שנכתב בידי בדחן במאה התשע־עשרה. (סימנו: 2866 8°). כתב־היד כולל 147 דף מסומנים במספרים, ומהם חסרים 7 הדפים הראשונים, שכללו לפחות שיר אחד, ודפים 128-135. אין בשום מקום בכתב־היד ואף לא בגוף השירים זכר כל־שהוא לשמו של המחבר. כתב־היד כולל 21 שירים, מהם בצירוף „צוא שפיל“, היינו אפילו ג בסופם. התברר לי כי עשרה מתוך השירים הללו נדפסו בקונטרסיו של הלל קליבאנאו (לעיל סימן כ"ג), ומאחר שכל השירים שבכתב־היד נכתבו בידי אחת ודומים זה לזה במבניהם ובסגנונם וניכר מיד כי מידי בדחן אחד יצאו, ברור אפוא שכתב־היד כולל שירי ופזמוני הבדחן הלל קליבאנאו. ואלה השירים הכלולים בכתב־היד:

- [1] דער חיכר [חוכר] און דער קצב (נדפס במס' 135); [2] דיא נאיע העלט; [3] דער העטער (נדפס במס' 144);
- [4] דער זורנאל; [5] דער ישיבה בחור (נדפס במס' 129); [6] דיא עלינדע אלמנה; [7] דיא בלונדע יתומה־לע;
- [8] דער גליקליכע מלמד; [9] דיא בלונדע פויגיל (נדפס במס' 129-130); [10] דיא אונזופרידענע העלט (נדפס במס' 129-130); [11] דיא עפיל בוים מיט דער דאריק, שיר־זיכוח; [12] דער אומגליקליכער־עפרפאסער; [13] דער פאסטוך (נדפס במס' 135-137); [14] דער סוחאטניק (נדפס במס' 132); [15] דער ישראליק (נדפס במס' 139-144); [16] דעם באזארגטין בעל־הבית־יל; [17] נאדע פאלאזעניע; [18] מול טוב איך אלע, איר ליבע מחותנים, מול טוב חתן וכלה, גיט נאר אבליק אויף אייער פנים (נדפס במס' 132-133); [19] שירה פלונית אלמונית [בכתב־היד רק 4 הבתים הראשונים, שאר הבתים חסרים]; [20] דער אליגאנט (נדפס במס' 135-137); [21] דער לאגער. המס' 2, 9, 11, 15 עמ'. צוא שפיל.

פנקסי הקהילה בוירונה

מאת

ש. סימונסון

א. פנקסי הקהילה כמקור היסטורי וראשית הישוב בוירונה

פנקסי הקהילה הם אחד המקורות החשובים לתולדות היהודים. לרוע המזל נשתמר מהם רק חלק קטן ואף הוא, בדרך כלל, ממוצאי ימי הבינים ואילך בלבד. אין ספק שקהילות אשכנז וביחוד קהילות ספרד נהלו פנקסים במאות השנים, שקדמו לרדיפות ולגירושים של המאה הי"ד והט"ו. אמנם לידינו הגיע רק מעט מזער מאוצרות היסטוריים אלה, וברוב המקרים אין מעידים על קיומם אלא רמזים בלבד. ההגירות הגדולות של יהודי אירופה בסוף ימי הבינים הן שגרמו לאובדן הפנקסים והארכיונים.

לעומת זאת נשתמר מספר לא קטן של ארכיוני קהילות וביחוד פנקסים מן המאה הט"ז ואילך, ובאיטליה טוב המצב במקצת מאשר במרכזים אירופיים אחרים. אם כי גם כאן שלטה יד המחריבים — ידי אנוש והטבע — נותר חומר היסטורי חשוב בקהילות עצמן, או בספריות ובארכיונים ציבוריים. אחדים מפנקסי הקהילה היהודית בוירונה נקלטו באוסף כתבי היד העבריים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

תולדות יהודי וירונה מתחילות אולי כבר בתקופה הרומאית, ובודאי לא מאוחר מאשר בימי הבינים הגבוהים¹. במאה העשירית גורשו מן העיר. במאה הי"ב והי"ג נזכרים מחדש יהודים בוירונה². באותה תקופה היו בה מלומדים אחדים וביניהם ר' אליעזר בן שמואל מבעלי התוספות³. בסוף המאה הי"ג או בתחילת המאה הי"ד שוב חלה הפסקה בישוב היהודי, והוא התחדש בתחילת המאה הט"ו, אחרי שהעיר סופחה לריפובליקה הויניציאנית. גם לאחר מכן חלו הפסקות נוספות ורק בתחילת המאה הט"ז נעשת הקהילה היהודית קבע בעיר.

עד עתה לא זכינו למחקר מקיף על תולדות היהודים בוירונה. פה ושם פורסמו מאמרים על פרשיות בודדות, או סקירות כרונולוגיות מקוטעות. הרבה לעשות י. זנה בשני מאמריו „אבני בנין לתולדות היהודים בוירונה“⁴, המבוססים על הפנקסים שלפנינו. אולי יעורר תאורנו אחד החוקרים להקדיש מונוגרפיה ליהודי וירונה.

הפנקסים שלפנינו דוגמא נאה הם לסדרי הרישום הקהילתיים, שהיו נהוגים באיטליה, אם כי אינם חורגים מן המסגרת הסטיריאוטופית המקובלת. מתברר מהם כיצד הקהילה דואגת לגביית המיסים ומתקנת תקנות בחיי ציבור. שני הגורמים האלה הם עיקר בפעולותיה ומהם משתרגים

D. Fortis, Gli Ebrei di Verona — L'Educatore Israelita, XI-XII (1863/4); D. Disegni, 1 Gli Ebrei in Verona — Il Corriere Israelitico, XLIX (1910/1); C. Roth, History of the Jews in Venice, 270 f. ;in Venice, בספר היובל לקרייס, עמ' 215 ואילך; N. Pavoncello — Nova Historia, V (1953); Id., Il Tempio Israelitico, 1957 וירונה וכן לא במאמריו השונים ב־ Vita Veronese, IX-X (1956/7). יש לנהוג בוהירות בהבאות שלו, אשר רבות מהן אינן מדויקות.

G. Biscaro, Ebrei a Verona nei secoli XII e XIII — Atti dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, XLIX (1934/5), 672 f.

3 א. אפטוביצר, מבוא לספר ראבי"ה פ"ח ופי"א; א. א. אורבך, בעלי התוספות, ביחוד עמ' 357/9.

4 „ציון“ ג' (תרצ"ח), עמ' 123 ואילך; „קבץ־עליוני“, סדרה חדשה ג' (תש"א), עמ' קמ"ה ואילך.

הברית; זמירות [לשבת]; יללת צדיקים; דיא הידועס פון אמעריקאנער רבנים, שפעציאל פון רעה. דק. א. געללער מטיסמעניטש גאליציען; Rev. Dr. A. Geller. The Dying Hebrew, by Rev. Dr. A. Geller. על ספר זה העירוני ידידי הרב יהודה אבידע ומר צבי יוסקוביץ (יוסיפון) מתל-אביב, שברשות שניהם נמצא טופס מהספר. טופס אחר נמצא גם בגנוי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים.

לב. הורעוויץ, אברהם

נולד בבוריסוב, בסביבות מינסק ביום 26 בפברואר 1863. אביו היה מלמד. כבר בנעוריו היה עוזר לבדחן הלל קליבאנאוו להעלות את שיריו על הכתב. (רשימתי, סעיף כ"ג). עבר לבערעזין, שבה נשא אשה. היה ידוע שם בכינוי "אברהם בדחן", או "דער בערעזינער מארשאלעק". מת שם ביום 30 בדצמבר 1940.

מלבד דברי בדחנות כתב על פרעות וגזירות, וכן כתב סיפורים וזכרונות, ואסף מימרות ודיבורים שהיו שגורים בפי "כלי-זמרים". כל מה שכתב העביר לידי בנו שאול הורוויץ היושב בניו-יורק. בדפוס פרסם רק שני הפרקים הראשונים מתוך סיפורו "דער שווארצער פעלץ מיטן ווייסן קאלנער", שנדפס בעתון "אקטיאבר", מינסק 1928, וחתום: א. ב. ג. [=אברהם בדחן גורעוויטש]. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, ניו-יארק 1960, טור 119).

לג. הערשענזאהן, י.

בדחן מפורסם בוורשה בסוף המאה התשע-עשרה. חיבר סיפורי-מעשיות וגם שירים שהיו מושרים בפי העם. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, ניו-יארק 1960, טור 233). וזה ספרו הנדפס:

דריי ניי בעריהמטע ליעדער. 1) מן המצר. 2) אדם וחווה. 3) דער מארדער-רוצח. הארשא, פערלאג און אייגענטהום פון יהודה ליב מארגענשטערן, דרוק פון יוסף לעבענזאהן, תרנ"ט 1899, 20, [4] עמ' 8. (ירושלים). עמ' 16 ואילך: מודעות על שאר ספרי אידיש שיצאו על-ידי המו"ל.

לד. ווילינבערג, יצחק מרדכי

נולד באוסטרובצה, גליל ראדום בפולין, היה בדחן מפורסם. שיריו הושרו בפי העם. מיחסים לו השירים: "אבל יחיד"; "א טרייסט"; "די לבנה"; דאס ליעד פון די המן טאשען (ווארשא 1903). (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, ניו-יארק 1960, טור 426). ואלה ספריו שנדפסו:

דאס שרעקליכע אונגליק פון קישינעווע פערפאסט פון יצחק מרדכי ווילינבערג אויס אסטראחצע. מיט נאך זעכס ליעדער, פינף פון ש. בערענשטיין... און אליד פון מיכל בארדאן צו זיין פריינד ש. בערענשטיין פאר זיינע אויסגעצייכענטע ליעדער. הארשא, פערלאג און אייגענטהום פון יהודה ליב מארגענשטערן, בדפוס בוירמיטער, תרס"ג 1903, 19, [4] עמ' 8. (ירושלים). עמ' 6: שיר בן 6 בחים על פרעות קישינב. צו זיינען מיט דער מעלאדיע פון עלעגיע לעוואַנדא.

דאס ליעד פון די יידישע קרבנות. הארשא 1903, 16 עמ'. (לעקסיקאן הני"ל, שם).

לה. זשאבנער, יחיאל ישראל

נולד באוסטרובצה, גליל ראדום, בפולין, נתפרסם כבדחן בפולין ובגליציה במחצית השניה של המאה התשע-עשרה. חיבר כמה ספרי חרוזים, ובכללם ספר זה שנדפס: מגלה ישרה פון מפלת המן. קראקא 1884, 51 עמ'. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, ניו-יארק 1960, טור 681).

מלואים ל"ספרי בדחנים"

מאת

אברהם יערי

ב"קרית ספר" כרך ל"ה (תש"ד), עמ' 109-126, פרסמתי ביבליוגרפיה של ספרי בדחנים, ובה רשמתי 168 חיבורים וקונטרסים של 29 בדחנים, שרובם לא היו ידועים עד כה אפילו בשמותיהם. כאן ארשום קצת תוספות שהגיעו לידי לאחר פרסום מאמרי או שהעירו לי עליהם חברי קוראי-דברי, שאני מודה להם בכל לבי על עזרתם. וארשום את התוספות של האישים והספרים בהמשך המספרים שבמאמרי הנ"ל.

ל. גאלדבערג, משהל

נולד בלאדו בשנת 1895. היה בדחן מודרני. אף אביו, המכונה יאנקעל זגערזשער, היה בדחן בשעתו. בימי השואה ישב בגיטו לודז, ושולח עם שאר יהודי הגיטו באוגוסט 1944 למחנה-ההשמדה באושוויץ, ושם ניספה. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, ניו-יארק 1958, טור 55). וזה ספרו שנדפס:

הומאריסטישע לידער. פאפולערע מאטיהען צו זיינען מיט נאטן פון אברהם מאיר פערענקל. לאדו, פערלאג א. י. שימשיא, 1926, 64 עמ'. (שם).

לא. געללער, אברהם מטיסמעניטש

פרסם בניו-יורק בשנת 1900 ספר "למנצח" כולל שירי בדחנות לחתונה ולשאר שמחות, רובם באידיש, ומקצתם בעברית ובאנגלית. וזה שער הספר:

170. "ערשטער טהייל / ספר / למנצח / The Chief Musician / איינע זאמלונג פון פערשידענע מאמרים, / געלעגענהייטס-געדיכטע, שירים, מלחא / דיבדחותא, אויך רעדען אין יודיש וענגליש / פיר בר מצוה, און נאך אנדערע דברי מדע וחכמה. / מלוקט-מאת / דעה. ד"ר אברהם געללער מטיסמעניטש (גאליציע) / טראנסחאל / 1900 / דרוק און פערלאג פון / ר' פנחס פרידמאן / 172 ריינגסטאן סט. נויארק. [4], 119, [5] עמ' 12. בראש הספר שיר בעברית בשם "אשת לוט", והוא שיר-היתול על אשת-מדנים. אחריו נדפסו שתי הקדמות בחרוזים, האחת בלי חתימת שם, והאחת בחתימת "דער פערפאסער" ונכתבה בניו-יורק בנובמבר 1899 "סת"ר לפ"ק". שתיהן באידיש. בהקדמה השניה נאמר, שהספר כולל: "נישט קיין מעשות פון גיפארבטע דביס מיט חסידים / וור אמתע פאזיע ודברי למודים / לשמח כל איש ואיש / ביא אלע שמחות און ביא יעדען טיש / פאסטענד פיר אלע זארטיין דרשנים / ובפרט נאך פיר הייטיגע בדחנים".

גוף הספר כולל 30 שירים, מהם 29 באידיש (רובם עם פתיחה בעברית) ושיר אחד באנגלית. ואלה הם: ברית מילה; פדיון הבן; בר מצוה; תנאים [אירוסין]; חתן (תחילתו: חתן, חתן, שמע נא לקול אמרים / כי באתי לפניך למלל דברים / היום הזה יום חופתך / לכן בקש רחמים בתפלתך); חתן יתום; כלה; כלה יתומה; לסיום הספר; לחברה; לפורים; חתן-ליעד-קודם-החופה; כלה-ליעד-קודם-החופה; ליעד פון חוה מיט דער שלאנג [בצורת דו-שיח]; אשלום עליכם פון אמעריקא; ליעד-דער-רשע "אייה דאָנס קער"; דיא שלעכטע פרוי, פון א. מרגליות; דיא גוטע פרוי, פון א. מרגליות; דער פוידער, פון א. מרגליות; דעם דייטשט "נקדישך" שפעציאל מהמחבר רעוו. דר. א. געללער; דער חסיד; דיא פאלשע האפענונג; דיא הצלחה; דער דלות; דער בוך (זה ספר תולדות אדם); הנותן תשועה למלכים [שירתהלה לרפובליקה של ארצות

לו. יונה אהרן בדהן

נולד בשנת תקצ"ב (1832) בעיירה אוסטרודק, מחוז דובנא. פלך והלין. אביו היה ר' אברהם מנחם מנדיל, שו"ב בעיירה ההיא. ואף הוא עצמו היה שו"ב לאחר התנתותו. אולם מחמת מחלוקת בינו ובין האדמו"ר מאליק, הניח את מלאכת-השו"ב ועסק בכמה פרנסות ולבסוף נעשה בדהן. האדמו"ר מנסכיו בירך אותו שישא חן בעיני רואיו, וברכתו נתקיימה בו, כי הצליח והיה לדהן מפורסם בכל הקהילות שבסביבה ההיא. דברי-בדחנות ממנו פרסם בנו אלכסנדר-זיסה קאנטור במאסף "רשמות", סדרה חדשה, כרך שלישי (תש"ז), עמ' 128-148. זאלה פרקיי-הבדחנות שנדפסו שם: 1. א חתן באוצעין. 2. מאמר בשעת הסעודה. 3. דאבראניטש ולכבוד [למוצאי שבת של החתונה]. 4. כיצד מרקדין. כל פרק מתחיל בפתחה בעברית, ועובר אהרי-כן לאידיש. לדברים שבאידיש הוסיף תרגום בחרוזים ד. ש. [=דב שטוק-סדן]. יש להניח שהדברים נתפרסמו על-פי פנקס כתב-יד של הבדהן שהיה בידי בנו.

לו. ישראלקע סקודער

בנראה מהעיירה שקוד בליטא (סקודער=שקודער, לפי מבטא יהודי ליטא המחליפים שין ימנית בשין שמאלית). שיר ממנו, על-פי אלף-בית, פרסם דניאל פרסקי ב"יווא-בלעטער", כרך 27 (ניו-יארק 1946), עמ' 402-404. בראש השיר כתוב: "שיר וואס עס האט געזאגט קודם יום המיתה מיט רודער / ישראל סקודער". תחילתו של השיר: "א מענטש זארגט אויף זיין געלט / און זארגט ניט אויף יענער וועלט". (אדם דואג על איבוד דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו). פרסקי מעיד, שהיו מזמרים שיר זה במנגינה בחדר בעיר מינסק, והוא רשם לעצמו את השיר בשנת 1900. השיר הוא מעין שיר-וידוי כתוב בנוסח מובהק של בדהן. שמו של המחבר נזכר גם בפנים השיר באות צ': "צידוק הדין טוט שרייען מיט א רודער / אז עס איז געשטארבן ישראל סקודער".

לח. שמולעוויטש, אפרים (אחינועם)

יליד לאדו. בדהן שם. נולד בשנת 1844 ונפטר בשנת 1910. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד 1, ניו-יארק 1956, טור 43). שנים משיריו, אחד על פרעות לודו זאחד על פרעות זיטומיר, נדפסו בוורשה בשנת תרס"ה (1905) בפסידונים "אחינועם". זאלה הם:

[176] דער נייער איכה אדער דער לאדזיער אומגליק. בעשריעבען זעהר ריכטיג דורך א חינועם. הזכות

שייך לצמיתות לר' ליב מארגענשטערן בוכהאנדלונג אין הארשא. הארשא תרס"ה 1905 (בדפוס בויםריטטער). 9. [7] עמ'. 8. (ירושלים). העמודים שבסוף כוללים: רשימת הספרים באידיש שיצאו-לאור על-ידי מארגענשטערן. בתוך השיר מעיד המחבר על עצמו שהוא יליד לאדו ותושב בה.

[177] שושנה בין החוחים אדער דער פאגראם אין זיטאמיר. צו זינגען מיט דער מעלאדיע פון בר כוכבא

[המחזה בשם זה מאת אברהם גולדפדן] "היינט זשע אלע צייגס טאכטער". פערפאסט דורך א חינועם. הזכות שייך לצמיתות לר' ליב מארגענשטערן בוכהאנדלונג אין הארשא. הארשא תרס"ה 1905. (בדפוס בויםריטטער). 11, [5] עמ'. 8. (ירושלים). העמודים שבסוף כוללים: רשימת הספרים שיצאו-לאור על-ידי מארגענשטערן. תיאור הפרעות שם בחרוזים, ב'16 בתים. ספר זה לא נזכר ב"לעקסיקאן הנ"ל.

לט. אלמוני

במאמרי הנ"ל (מס' 163-168) רשמתי כמה קונטרסי שירי-בדחנות מאת אלמונים המיוחסים לבדחנים המכונים בכינויים כגון "קרומען מארשעליק", "גרויסער מארשעליק", "קליינער מארשעליק". ותנה העירני ידידי הרב יהודה אבידע, שברשותו נמצא קונטרס שירי-בדחנות

המיוחסים לבדהן אלמוני המכונה "פרייליכער מארשעליק". וזה שער הספר:

[178] דער פרייליכער מארשעליק מיט די גליקליכע חתונה. עס איז זעהר שעהן צו ליענין דיא לידער האס דער מארשעליק האט געזינגען. און היא ער האט חתן כלה באזינגען. און זיא זענין נאך קיין מאל ניט גידרוקט גיווארין. ווארשא, בית מסחר ספרים של ר' מרדכי קנאסטער ("Globus" Druk). 24 עמ'. 12. לפי צורתו נדפס הספר בשנות תר"ף-תר"ץ (1920-1930), הדפסה סטיריאוטופית, על פי דפוס קודם שנדפס שם לפני מלחמת-העולם הראשונה.

הספר כולל שירי-בדחנות אלו: דיא ארומע שניידער מיידען; אמוסר ליד לויט אלף-בית; דער מארשליק באזינגט אַחתן; דער מארשליק באזינגט אַכלה; דיא זמירות האס דער מארשליק זינגט שבתות צו נאכט.

מ. אלמוני מפולין הרוסית

בידי ר' חיים ליבערמאן מברוקלין נמצא בכתב-יד פנקסו של בדהן אלמוני מפולין הרוסית הכולל לערך חמשים שירי-בדחנות. מתוכו פירסם שיר דו-שיח להצגה בשם "ליד פון דעם טעריק", והוא שיר סטירה על רמאי שהיה משים עצמו שליח ארץ-ישראל והלך מעיר לעיר לאסוף תרומות ואינו מדבר אלא בלשון-הקודש, ואף במחזה כך, ולבסוף מתגלית רמאותו. (ח. ליבערמאן, פון בדחנישן רעפערטואר. נדפס בעתון "יידישע שפראך", באנד 13, העפט 4, עמ' 144-148; חזר ונדפס בספר-היובל "יודא א. יאפע בוך", ניו-יארק, יו"א, 1958, עמ' 279-283).

ליבערמאן מעיר שם בדברי-הקדמתו שנושא זה היה חביב על הבדחנים, וכבר סיפר איזו כאריק (צייטשריפט, בוך 1, מינסק 1926, עמ' 264), שהבדהן לייזער שיינמאן מהעיירה זעמבין (בפי היהודים: זשעבין) היה מציג בחתונות מחזה בשם "דער ארץ-ישראל-ייד", וכן מספר ב. סלוצקי (שם, עמ' 258) שבדהן אלמוני מהעיירה באבער (ברוסיה הלבנה) היה מציג מחזה בשם "דער ירושלמי". ("ירושלמי" היה כינוי לשליח א"י בארצות-אשכנז, עיין ספרי "שלוחי ארץ-ישראל", ירושלים תשי"א, עמ' 31).

ידיעה נוספת על הכללת מוטיב זה של שליח ארץ-ישראל ברפרטואר של הבדחנים אנו מוצאים בספר-זכרונות, ושם ההצגה היתה על דמותו של שליח אמת ולא מדומה. ישראל איסר קצוביץ המספר בספר-זכרונותיו כיצד ניסה בימי-בחרותו את כוחו בשיר-בדחנים על תרנגוליי-הכפרות של בן-כפר שאבדו לו בדרך לעיר, מעשה שהיה, והיה מזמר אותו לפי "ניגון מניגוני הבדחנים", מוסיף לספר שם:

"לימי חג הסוכות בא לבית אבי אחי מרדכי עם כלתו... בליל שמחת תורה אחרי ההקפות נשארנו כל הנאספים בבית דודי זנבל, ונאכל ונשת ונכבד את החג בנגונים ורקודים. אנכי התחפשתי לירושלמי הבא מארץ-ישראל. לפני החג הכינותי לי מסווה של בד עם זקן ארוך מפשתן. עתה שמתי את המסווה על פני ומצנפתי על ראשי ודברתי רק עברית. קדשתי את הקידוש הארוך [קידוש היתולי מורכב משברי-פסוקים לפי קשר של מלים דומות, שהיו מזמרים בפורים וגם בשמחת-תורה], סיפרתי על דבר הרבה מקומות בארץ-ישראל אשר ידעתי מהתנ"ך, ואחר כך שרתי את השיר "ידידי רועה" מר' ישראל נג'ארה. את השיר הזה אשר בו מתחנן ישראל אל ד' ששיבהו אל ארצו, עם הניגון המלבב אשר לו, שרתי ברגש בכל לבי ונפשי. השומעים היו שבעי רצון, ויבקשוני לשיר, וארהיב בנפשי עוז ואשיר את השיר על דבר הכפרות שאבדו". (ששים שנות חיים, זכרונות, מאת ישראל איסר קצוביץ, ברלין, דביר, תרפ"ג, עמ' 58).

מוטיב זה של שליח-ארץ-ישראל מדומה המרמה את הבריות עבר מהרפרטואר של הבדחנים לספרות-ההשכלה, ושימש נושא עיקרי לקומדיה ביהודית-אשכנזית שהוצגה באמסטרדם בבית הרב יעקב משה לעוונענשטאם בשנת תקנ"ח (1798) לערך. אף בקומדיה זו מדבר

them of 19's
ask us
Pop
phony
Ereks-
fid

ה"ירושלמי" המשולח עברית. הקומדיה נתפרסמה מתוך כתביד עלי-ידי ל. פוקס (אלס דער סוף איז גוט, איז אללעס גוט, אנאנימע יידישע קאמעדיע פון סוף 18-טן יארהונדערט, הקדמה, הערות, מאדערניזירטער נוסח פון ל. פוקס, פאריז, פארלאג אופסניי, 1955).

מא. אלמוני מליטא

(כתביד בגנוי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים).

בנספח למאמרי הנ"ל תיארתי כתביד של פנקס שירי-בדחן הנמצא בגנוי בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים וכולל 21 שירים. הוכחתי שם על פי קונטרס נדפס, שמחבר כתב-היד הוא הבדחן הלל קליבאנאו. (סימן כתב-היד בבית-הספרים: 2866 8°). והנה הגיע בזמן האחרון לבית-הספרים כתביד אחר, קדום יותר, של פנקס-בדחנות מידי בדחן אלמוני. לפי צורת הנייר והכתב נכתב בראשית המאה התשע-עשרה. כתב-היד (סימנו בבית-הספרים: 3262 8°) כולל 49 דף, מסומנים באותיות א"מ"ט. (בקצת דפים נחתמו האותיות שבראשי הדפים). הגודל: 4° (17x22 סנטימטר). הספר כולו כתוב באותיות מרובעות של סופר-סת"ם, והפסוקים העבריים שבטכסט מנוקדים.

אין כאן שירים, אלא פרקי פרוזה חרוזית של בדחן ירא-שמים, ועיקר ענינה תוכחת-מוסר לחתן ולכלה ולמסובים. הפתיחה של רוב הפרקים בעברית, וגוף הפרקים באידיש. לפי דרך חריזתו של חולם בצירי ושין ימנית בשין שמאלית, ברור שהבדחן היה איש ליטא. הוא גם מביא פתגמים עממיים בפולנית וברוסית. הספר מחולק לחמשה ענינים, ואלה הם: לחתן (א'—ב); לכלה (א'—ח); העלצות! ובידחות (א'—ו); למוצאי שבת (א'—ד); פטירה לבית, זייט גיזינד (א'—ו); הפרק האחרון נפסק באמצע הענין ובאמצע פסוק. והגני מביא כאן את הפתיחה של כל פרק ופרק:

א' לחתן: אנכי הציר המשתלח שי להובילה ¹ / מאת פני אבי הכלה / אל פני החתן היקר והמעולה. / אך בני תן תודה לאל ותהלה / אשר החיך וקיימך והגיעך כהיום לזה הגדולה.

ב' לחתן: הנני המדבר מקירות הלבב / והודור הצלחה ומזל טוב / בעד הבן והאב / גם אגש ואקרב / להעריך ודרון ולא קרב / בעת הזדווג הזיווג והשתלב השילוב.

ג' לחתן: את המתנה היקרה הלזאת בני קבל / השמר לך אותה לבל-תחבל / ואת עולה תשא על שכמך לסבול / כי היא תגן בעורך בחיך על פני תבל / גם היא תלך אתך אל בית האבל / להצילך מהיות עם האסירים כבול / ולהיותך חיש מהר לעדן מובל.

ד' לחתן: הגם דו קענשט צו מיר זאגן: איך נשאך לבך, חי האט זיך דיין הארץ דער הויבין / לשאת קולך להרים, דיין שטים אוף צו הייבין / לדבר תוכחת מוסר לנגדי, דיין שטראף רייד קעגין מיר צו ריידין.

ה' לחתן: קח נא בני את התשורה אשר אליך כהיום שלוחה / בסבר פנים יפות ובשמחה / ודעתך יהא בה נוחה / כי היא לך שמורה וערוכה / לבלתי היות נפשך ממנה זנוחה.

ו' לחתן: דער פסוק טוט אוונג אין ספר איוב שטעלין / באי די שלשת רעי איוב, די דראי איובש גיזעלין / לנווד לו ולנחמ, זיי זיינן גיקומן צו האגלן פון זיינט העגין / און דער נאך צו ריידין אים דברי ניוחמים אנקעגין. ז' לחתן: האף כי רוב תורה מצאת כי יגעת / אף רוב חכמה אליך גרעת / גם ספרי מוסר והנהגה למדת עד כי ידעת / כי מעולם מבית מדרשך עצמך לא מנעת / ואיך לא תאחזני בעתה-לבא בדברים-עדיך-עתה / כי הלא תאמר: איכה דברים לפני הצעת / והלא עדי קרסולי לא הגעת.

ח' לחתן: דער וואש האט נאר אין ארין איין שטיקל ידיעה / חייש ער דאך אז נאך איין גדול זיינן אלע חייב בהספד וקריעה / ערשטין אז אגדול שטארבט איז דאש אלעמן איין נגיעה / הארום אז ער האלט לעבין האלטין מיר

1 השי הוא הסלית שהוא מוסר בידו לפני לכתו לחופה.

אפטר פון אים אונזר דערשט זעטיק, היינט הבין מיר נאך גיט מקבל גיחען פון די גוטע קחאלין פון זיין תורה אף כדי גמיעה ².

ט' לחתן: אהה! כי באתי עד הלום / להזכיר ולעורר אָבל אב ואם / לערב שמחת היום / אמנם איככה אוכל ואדום / אבליגה מהשתומם / בקצוף ובזעום / אלהי מרום / על איש שָם / הולך בתום / לגחע פתאום / בחצי היום / מאין בידו מאום / ולכן אזכיר הבן לבכות נפשו בזה יום צום / כי אולי פועל ידיו יגרום / כי נמצא בו מום / לכן זודנו בלבו בל יטמין, בלבו בל יחתום ויחסום / אך יודה ויעזוב ואז חנון יוחן ירוחם רחום ³.

י' לחתן: בראשון ובראש / קוק זיך ברודר ארום חי דעם אוברשטיגש חסדים זיינן גרוש / אז ער האט דיר גסאן איין שטרקין נס / און האט דיר מקיים גיווען נדחי ישראל יכנס ⁴.

י"א לחתן: הגם עש איז דאך איין חיוב אוף אלע מענשן / צו לויבן תמיד השיי אונ צו בענטשן / חי דער נביא האט גיזאגט: עם זו יצרתי תהלתי יספרו, די פאלק ישראל האב איך בישאפין און האב אוף זיי ביפוילן / זיי זאלן תמיד מיין לויב צו ער ציילן ⁵.

י"ב לחתן: בעת קבלך התשורה היקרה ⁶ / התבונן נא (אחר) על הכתנה אשר בתוכה מרומזה ומסותרה / לשמור כל ציחיה ואזהרה / להתרחק ממחשבה זרה / וללכת בדרך הישרה / לבלתי הכתם כל הדרה / ונא לבל תפרע עצתי כי לא דברתי טרה.

א' לכלה: אפטר העשטו מיר מיין פריינד זאגן: האש איז דיין קומן אהער / דייע רייד זיינן באי מיר צו פר זעמן שחער / אז באי מיר איז היינד און איין סאג האש איך זיך חי איין הערינטע מיט כבוד און עהר / און דו ביטש גיקומן צו ריידן מיר דייע דברי מוסר.

ב' לכלה: די רייד פון איין מוכיה זאל באי דיר גיט זיין צו קיין לאסט / הארום אין איין סאג פון חופה זוצט ער גרייליך און פאסט / הגם דו קענשט גיפנין איין אפשלאג צו מיינע רייד / שהעיה [שלמה המלך עליו השלום] האט דאך און בישידט / עת ספור ועת רקוד ⁷ / איין צייט צו זיין אומעטיגר הייד / און אציט צו פר ברענגן אין פרייד.

ג' לכלה: דייע האש עש האט זי מוכה גיחען המנהג עולמו בחסד, דער האש טוט די העלט מיט גינאד פירן / אז איינגע עלטרן זאלין זי מיט גרויש טראייהייט און עהר צו דער חופה פירן / און איז גיבענשט גיחארין פון דעם לעבדיגן לפרנס עצמה בתכשיטין, מיט שיינע צירונג זין צו צירין ⁸.

ד' לכלה: די רייד פון איין מוכיה זלשטו מיין פריינד קודם כניסתך לחופה הינטר זיך גיט פר הארפין / הארום דו טושט דאש איצט גרייליך גייטיג דרפין / איין מוכיה איז דאך אויף איין חופה איין דבר גדול, איין זאך איין גרוישע / איך העל דיר צו מיינע רייד איין ראהי ברענגן פון דער גמרא הקדושה.

ה' לכלה: הגם אין פסוק טוט אוו שטיין / לב יודע מרת נפשו ⁹, די הארץ פון איטליכן מענשין טוט וי ביטרהייט פון זיין לייב דאש מיינט זיין אייגנים צער פר שטיין / איז דאך אין פלוק איין קשיא, האש קומט נאך דער שטראפר צו גיין / ברענגן נאך מער צו גיחין.

ו' לכלה: דיר דארף מען דאך מיין פריינד דיין צער פיל גיט געבין צו פר שטיין / דרפשט חישין דיין צער באנג גוט אליין / עש דרף דיר נאך דיין צער קעגן פנים שטיין / אז עש איז גאר גיט לאנג אז עש איז באי דיר פון קאפ אראפ גיפאלין די רעכטע קרוין ¹⁰.

ז' לכלה: קודם החופה איז דאך ראוי פון איין מוכיה חארהאפטטיגע שטראף רייד אויש צו הערין / איין מוכיה איז גיחיש איין גוטר פריינד און טוט חיו קיין שלעכץ גיט ביגעריין / און מיינט חיו גיט איין שמחה צו פר שטעריין.

- 2 פרק זה נאמר לחתן יתום, שאביו היה גדול בישראל ונפטר בדמי ימיו.
- 3 אף פרק זה נאמר לחתן יתום.
- 4 פרק זה נאמר לחתן שניצל ממאסר בידי גויים.
- 5 אף פרק זה נאמר לחתן שניצל בנס ויצא מעבדות לחרות.
- 6 עיין לעיל הערה 1. 7 קהלת ב, ד.
- 8 פרק זה נאמר לכלה בת עשירים. 9 משלי י"ד, י.
- 10 פרק זה נאמר לכלה יתומה מאביה ומאמה.

ח' לבלה: הגם איטליך כלה בעת עש קומט איר צייט און איר זמן / צו גינומן הערין צו איין מאן / אין אוראי אפולע האש צי חיינען פאראן / ערשטין אוף כפרת עוון, האש אן זינד קען ניט אויש קומן קיין ילוד אשה / דארף אוף דערוף שטארק זיין די בקשה.

העלצות [!] ובדיחות א': אחרי אשר החתן והכלה לדברי תוכחתי הקשיבו / ואמרותי נעמו לחכם אף עדה תפלתם פני קונם הקריבו / וקודם כניסתם לחופה פני קונם שבו / ואת מעשיהם אשר לא טובים המה הודו ועזבו / ומאז את דרכיהם ומעלליהם הטיבו / אמרתי עתה אכל לדבר מוסר ותוכחות / עצב ואנחות / אצל דבר שמחות ובדיחות / להוציא עצבונם מלבם להיות דעתם נוחות / למען דעת ידעו כי שפתותי לכל מצליחות / אם לקינה / ואם לרינה ומנגינה / אם למוסרים / ואם לשירים ערבים וזמרים / ירצו אמרים כאילות משולחות / אך נא להיות ידם פתוחות / את נדבתם מערך כבוד עשרם ויקר תפארתם לבתי לפחות.

בין השאר הוא אומר בפרק זה: "ר"ת בדחן: ביפניו דברי חידות ישמעיים": "בדחן גימטריא שלו ס"ד, ר"ת: סימאטריטי דיעניו שטאב דאלי" 11; "ר"ת בדחן: בעז דאלניק חליעבא ניצמא" 12.

העלצות ובדיחות ב': אחרי צלחה דרכי משמי מעל / לדבר תוכחת מוסר להועיל / פני המלך והשגל / לערוך חין ופולל / לשוב ולהתפלל / על כל רוע מעלל / פני המלך המהולל / אוסיף עוד אשאל / מאת אשר לו המלוכה ובכל ימשל / אשר חסדו האחרון מן הראשון יטב ויגדל / על רעיוני להעל / מצוא דרך מסולל / ורעיוני יון ויצלל / לבלתי לשוני בקמשוני השגיות והטעיות יוקש ויכשל / ואז אשא בפי משל / דברי העלצות ובדיחות למלל / עדי אשיא לבם לעלוך ולצהל / בעת החדוה אשר אספר בפירוש ראשי תיבותיו ואגל / כי אם תחבר קצוות תיבת החדוה יחד ואח"כ תיכונותיו ואז יהיה ר"ת: חאץ דאל דא חיעשאל 13.

העלצות ובדיחות ג': איך בעט דעם עולם שחייגין שטיל / איר העט דוכט מיר אין מיינע רייד קריגין אין גרייליכע גיפיל / איך העל ניט מאריך זיין פיל / און העל ניט קומן ברוב דברים כקול הכסיל / נאר איך העל בקיצור ארום ריידין ארום די מתנה טובה פון היגטיגן טאג און העל אפ געבין צו השיי אין שיינע און אין טאירע לויב כנוד וכליל.

העלצות ובדיחות ד': נאך אונזר ברענגן חתן כלה צו קומן פר השיי בתפלה ובתחנונים / צו בעטין אים אוף סליחת עוניהם / און אויך אויף שליחת מזונים / איין האפונג דער אויברשטר האט צו גינומן זייער גיבעט און סר טראגין זייער פנים / העלין מיר איצט זיין מוכנים / צו ריידן דברי תנחומים / דברים מהוגנים / צו משמח זיין חתן כלה המלכים והאדונים / און דער נאך די טאירע מחותנים / און העל פר ברענגן אין פרייליכע ענינים / און אויך בשירות ורגנים / משמח זיין לב האבות והבנים.

העלצות ובדיחות ה': אחרי אשר החתן והכלה בקולי שמעו / ואמרותי לחכם נעמו / ואת דברי אל לבם שמו / והתודו את אשר אשמו / ובושו פני אלהיהם וגם נכלמו / ועינו את נפשם ויצמו / בעת שערי התשובה נפתחו בלתי נסתמו / וישמעו מוסר ויחכמו / הלא מהראוי אשר בדברים ינחמו / כי הלא ודאי בהודם ועזבם ירוחמו / ויכובסו בנחר ובורית ענותיהם אשר נכתמו / ויחמלו חמלה בלתי עוד נזעמו / ולחיים טובים כהיום נכתבו ונחתמו.

העלצה ו': לכבוד חתן כלה ולכבוד המחותנים ולכבוד כל העדה המקוראים / אנשים חכמים ונבונים וידועים / אשר שמם בשערים נודעים / העלין מיר ריידן דברים מהוגנים ונאים / און העלין זינגן בקול נעים / האש זיי הערין זים זיין או צו גינומן הערין לחיך השומעים.

למוצאי־שבת א': אז מיר האבין ברידר מקיים גיחען די מצוה פון זכור ושמור חי השיי האט אויף אונז ביפוילן / און מיר האבין דעם ש"ק צו גינומן במלבושי כבוד זבח משפחה, מיט קליידר פון עהר און מיט גוטע שעכטונג האש מיר האבין פון זיינט העגין גיטאן קוילין / און איצט גייט שוין דער ליבר ש"ק אחעק און מיר דארפן זיך מיט און איין טאירין גאסט אפ טיילין / איז דאך ראוי פר זיין אוועק גאנג זיין גוטין שבת ניט צו פר הוילן / און מען דארף זיין גוטן שבת פר כל עם ועדה דר ציילין.

11 הביטו בכסף כדי שיתנו. 12 ללא נדבה אין לחם. 13 אמנם נתן אבל אול.

למוצאי־שבת ב': אז מיר האבין אפ גיהיט ש"ק האש ער איז מכובד מכל ימים, פון אלע טעג גיעהרט און גיהויבין / מנוחה ושמחה, ער איז איין טאג פון רואינג און פון פרוידין / האש זיין פרייד איז דאך מעיין די פרייד פון עולם הבא בגן עדן / און האט אונז מיט גיבראכט איין ליבן גאסט איין טאירין גאסט האש זי איז חלק אלוה ממעל, איין חלק פון השיי פון אויבין / איצט במוצאי־ש או דער ליבר ש"ק גייט אחעק און נעמט די נשמה יתירה אויך מיט און מיר דארפן זיך מיט אנוינע צחיי טאירע געסט אפ שיידין / דארפן מיר סר זייער אחעק גאנג ארום זיי ריידן / און מען דארף זיי גאנג פין אפ לויבין / און בילייטיין זיי מיט איין שיינע זמר ביידין.

למוצאי־שבת ג': לכבוד הגדול הגבור והנורא / אשר כשלמה עוטה אורה / ולכבוד ש"ק מתנתו והיקרה / אשר אנו מצווים לנוכח ולשמרה / ולכבוד הנשמה היתרה / הקדושה והטהורה / אשר באו להתאכסן ולהתארח עלינו ביום כלה מלאכתו אשר עשה וגמרה / אשר במ אתהללה וגם אתפארה / כליל תפארה / נזר ועטרה / ועתה הגיעה עתך להתפרד מאתנו ולעברה / אמרתי אקומה נא מהרה / באהבה גמורה / ובפחד ויראה / אנצח בנגינות ואתגברה / ללחתם בשבח וכלי שירה / בתודה וקול זמרה.

למוצאי־שבת ד': אז מיר האבין ברידר מקבל גיחען פני שבת כלה מלכתא חי מיר זיינן פון סיני חארין גצטחה / חי השיי האט זיי גיגעבין צו אונז מיט גרויש אהבה / פר איין מנוחת שלום ושלחה / און חי ער האט גיהיישין צו פר ברענגן לכבוד ש"ק במאכלי ערבה / און האט גיזאגט: בני לח עלי ואני פורע את החובה המלוה 14 / אויך האט זי אין זיך איין מידה טובה / אז מיט איר זכות איז זיי גאנאך חאך משפיע ומרחה / גם קריגט דער מענטש דורך איר איין לב רחבה / מיט איין רוח נדיבה / און מען הערט דורך איר מלא שמחה וחדוה / בכך איז דאך ראוי צו זיין זיי בכבוד גדול מלחה.

פטירה לבית, זייט גיזונד א': לכו בנים שמעו לי, קומט אקאר איצט קינדר אהער / הערט אויש אבישיל דברי מוסר, איך העל אייך זאגין האש עש דארף איצט זיין אייער ביגער / פון דעם העושר והכבוד מלפניך, האש פון אים הערט גיגעבין ריכהייט און עהר / און איר זאלט פר אים ניט זאלעחן אבישל ארויש לאזין איין טרער.

פטירה לבית, זייט גיזונד ב': אז איר דארפט איצט גיין איש אל דרכו, איטליכר צו זיינע העגין / העל איך אייך זאגין אבישל מוסר פון אייער טובה העגין / חי איר דארפט שטארק האבין השיי אין זינן, חי דער פסוק זאגט: בכל דרכיך דעהו 15, מען דארף הישן און דער מאנן השיי אין אלע העגין / און ווי איר דארפט איצט מקיים זיין: פלס מעגל דרכיך 16, חי איר דארפט אייערע הערק העגין / אונ דער נאך אשים קנצי למלין, העל איך טאן צו מיינע רייד ברעגין.

פטירה לבית, זייט גיזונד ג': איידר איר טוט קינדליך פון דער חתונה זיך פונאנדר גיין / בעט איך אייך נאך אחיילע בלייבן דא שטיין / איך העל אייך געבין צו פר שטיין / האש איר דארפט איצט בעטין פון השיי האש עש דארף זיין פר אים אייער גיחייין.

פטירה לבית, זייט גיזונד ד': קודם נסיעתכם לאהליכם, איידר איר טוט צו איירע גיצעלטן ציהן / העל איך אייך בעטין: כתרו נא לי זעיר, איר זאלט מיר איין קליין חיילע אוף ציהן / אוציא מפי מלין ודברים אחדים, איך העל פון מיין מויל עטליכע הערט ארויש ציהן / אשחרכם מוסר, איך העל אייך אבישל מיט שטראף רייד טאן פעדרין און פריאן / איך העל ריידן מיין מוסר השכל מיט איין הדרגה / איך העל אייך קינדליך לערגין איין הנהגה.

פטירה לבית, זייט גיזונד ה': הגם עש טוט מיר די זאך גרייליך גישחערט זיין / צו ברענגן איין מענשין אין אומט אריין / דער מאנן איין מענשן דעם צער זיין / נאר עש איז אבר מיין פריינד איין גרוישע מצוה דער מאנן זיך דו זאלשט הישין דעם גרונד דיין.

פטירה לבית, זייט גיזונד ו': איככה אוכל, חי העל איך דאש מיין פריינד קאנן / דיין גרוישין צער זיך צו דער מאנן / נאר עש איז איין גרוישר יושר דיר אן צו זאגין חי דו דארפט פר שטיין און דער קאנן / חי דו דארפטש זיך איצט שייין אפ זעגן מיט דינע טאירע עלטריין איידר דו הערשט פר הוילין זון זייער פנים / און טושט אחעק ציהן אין דיין הייטע העג מיט דינע טאירע מחותנים.

14 בבלי, ביצה ס"ו ע"ב. 15 משלי ג', ו'. 16 משלי ד', כ"ו.

BIBLIOGRAPHY

Israel Publications

- Periodicals 129
- Collections 129
- Bibliography and History of Jewish Studies 130
- Biblical Studies, incl. Dead Sea Scrolls 132
- Talmud, Midrash, Rabbinic Literature 133
- Jewish Philosophy and Religion 139
- Kabbalah and Hassidism 140
- Liturgy, Sermons, Ethics 142
- History, Biography, Memoirs 152
- Zionism, Palestine, Israel 156
- Ethnography, Folklore, Art 164
- Philology 165
- Modern Hebrew Literature 167
- Yiddish Literature 171
- Literature in Other Languages with Jewish Themes 172
- Juvenile Literature 172
- Education and Teaching 175
- Text Books 178
- Books on non-Jewish Subjects 181
- Other Israel Publications 190

Hebraica and Judaica

- Periodicals 191
- Collections 191
- Bibliography and History of Jewish Studies 192
- Biblical Studies, incl. Dead Sea Scrolls 193
- New Testament 203
- Talmud, Midrash, Rabbinic Literature 204
- Jewish Philosophy and Religion 205
- Kabbalah and Hassidism 208
- Liturgy, Sermons, Ethics 209
- History, Biography, Memoirs 210
- Jews in the Present 224
- Zionism, Palestine, Israel 226
- Ethnography, Folklore, Art 230
- Philology 231
- Modern Hebrew Literature 232
- Yiddish Literature 232
- Literature in Other Languages with Jewish Themes 233
- Juvenile Literature 235
- Education and Teaching 236
- Text Books 237
- Miscellanea 238

LIST OF ABBREVIATIONS

a. o.: and others	front.: frontispiece	p. l.: preliminary leaf(-ves)
Bd.: Band	hrsg.: herausgegeben	part. cont.: partial contents
c.: copyright	illus.: illustrated	pl.: plate
col.: coloured	incl.: including	port.: portrait
cont.: contents	l.: leaf(-ves)	pref.: preface
diagr.: diagram	n. d.: no date	T.: Teil
diss.: dissertation	n. p.: no place	tab.: table
ed.: editor, edition	n. pr.: no printer	transl.: translated(-ion)
facsim.: facsimile	p.: pages(s)	vol.: volume(s)

Hebrew abbreviations see inside right-hand cover

Editor's Address: P.O.B. 503, Jerusalem

Annual Subscription: IL 8.— (\$ 6.—; £ 2/2/6)

Sivan Press Ltd., Jerusalem

נוספות לרשימתי

לבדחנים שהבאתי ברשימתי יש בירי להוסיף עתה קצת ידיעות:

וויינטראב, שמואל (רשימתי, סעיף ז).

נולד באמצע סלב שברוסיה הלבנה בשנת 1859. ישב בגרוונה ולאחר מכן במינסק. בשנת 1886 עבר לחרושה והיה שם מלמד ואחר כך בחן. קרוב לוודאי שהוא הוא מחבר "ברישטעלער" שיצא לאור בחרושה בשנת 1889 וזכר עליידי. שאצקי בספרו "געשיכטע פון יידן אין חארשע", באנד 3, נויירארק 1954, עמ' 268. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, באנד III, נויירארק 1960, טור 361). מלבד הספר "פרנס המתגאה" שרשמתי ברשימתי, חיבר עוד ספר: [179] יענטעלעס קבר אבות. א מאנאלאג פון א יידיגע מיט צחי לידער. מאת הבדחן שמואל חיינטראב. חארשא 1901. 24 עמ'. (שם). עם הקדמה שבה הוא מתאר את חייו.

וייס, אשר זעליג (רשימתי, סעיף ח).

מלבד שני ספריו שרשמתי ברשימתי (מס' 76), נדפס ממנו עוד ספר: [180] אקטועלע פורים-שפילן. מונקאטש 1925. (לעקסיקאן פון דער נייער יידישע ליטעראטור, באנד III, נויירארק 1960, טור 397-396).

הערות למאמר "ר' אליעזר פאוויזר ומפעלו הספרותי"

(ק"ס ל"ה 499-520)

מר א. יערי כותב על אדות ספר "גדולת יוסף" (קריית ספר ל"ה עמ' 503, הערה 12): "המהדורה לאשצוב תקע"ז שרשם פרידברג אינה קיימת, כי בלאשצוב נדפס רק פעם אחת בשנת תקע"ז, והמהדורה משנת תקע"ז שרשם פרידברג נוצרה רק מתוך טעות העתקה, ועוד הפעם להלן (עמ' 507, בסוף ערך 5): "פרידברג, בית עקד ספרים, דושם גם דפוס לאשצוב תקע"ז, שלא היה ולא נברא". תמיחני, כלום רשאי ביבליוגרף להכריז "לא היה ולא נברא" על איזו שהיא מהדורה בלי שום נתינת טעם אלא רק משום שלא ראה אותה או לא שמע עליה? הלא הכל מודים שבביבליוגרפיה, לא ראינו אינה ראייה, ומותר רק לפקפק.

בנדון דידן, הרי הוצאת לאשצוב תקע"ז היתה ונבראה דהרי היא מונחת לפני, ולא עוד אלא שכבר רשמתי בפרטות ברשימתי על דפוסי לאשצוב ב"קריית ספר" י"ד עמ' 554.

ברשימה הנ"ל (עמ' 505) כותב מר יערי שמספר "שבחי הבעש"ט" באידיש, תרגומו של ר' אליעזר פאוויזר, נמצא רק טופס יחיד בעולם והוא בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, והרי לפני מונחים שני טפסים של ספר זה.

להלן כותב מר יערי: "תרגום זה לא חזר ונדפס עוד". לפני הוצאה שניה של תרגום זה, אבל טופס חסר השער. בעמוד האחרון קישוט כד עם פרחים, שהוא הוא אותו הכל עם פרחים הנמצא על שער המהדורה העברית של "שבחי הבעש"ט" דפוס לאשצוב. אם אפשר לסמוך על סימן זה בלבד, הרי גם המהדורה האידית היא דפוס לאשצוב. אולי זו היא שהזכיר צינבערג בספרו. ימים רבים פסקתי במציאותה, כי חשבתי אולי ושתרבו באן טעות ונתחלפה עם המהדורה העברית, והרי היא עכשו לפני, בת 20 דף חוץ מהשער (המהדורה הראשונה — 20 דף עם השער). הדפים אינם מסומנים. 4°.

ה ל י ב ר מ ן